

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

КАФЕДРА ГЕРМАНСЬКОЇ І ФІНО-УГОРСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

**ЛЕКСИЧНІ І ГРАМАТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ
КАТЕГОРІЇ ЧАСУ В НІДЕРЛАНДСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ**

Студента групи МЛнід 53-21

Факультету германської філології і перекладу

Гончара Вадима Володимировича

Науковий керівник

доктор філологічних наук

доцент **Шутова М.О.**

Допущений до захисту

«__» _____ року

Завідувач кафедри

_____ доц. Шутова М.О.

(Підпис)

(ПІБ)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2022

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
KYIV NATIONAL LINGUISTIC UNIVERSITY
Department of Germanic and Finno-Ugrian Philology**

Master's Thesis

**LEXICAL AND GRAMMATICAL MEANS OF EXPRESSING
THE CATEGORY OF TIME
IN THE DUTCH AND UKRAINIAN LANGUAGES**

Honchar Vadym

Group МЛнід 53-21

Department of Germanic Philology and Translation

Research Adviser
Assoc. Prof. **M.O. Shutova**
Doctor of Linguistics

Kyiv –2022

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. Історія нідерландської мови	8
1.1 Передумови формування мовних особливостей нідерландської мови	8
1.2 Вплив різних етнічних груп на формування сучасної нідерландської мови	11
1.3 Середньонідерландські діалекти, друга половина 12 – початок 16 століть	18
1.4 Становлення стандартної нідерландської мови у період 16 - 18 століть	24
Висновки до 1 розділу	30
РОЗДІЛ 2. Історія української мови.	32
2.1. Передумови формування мовних особливостей української мови.	32
2.2. Перші форми граматичних категорій часу в українській мові.	39
2.3. Формування форми теперішнього часу в українській мові.	41
2.4. Формування минулого часу.	42
2.5. Формування майбутнього часу.	46
Висновки до 2 розділу.	49
РОЗДІЛ 3. Лексичні і граматичні засоби вираження категорії часу в нідерландській та українській мовах.	50
3.1 Граматична категорія часу.	50

3.2 Теперішній час в нідерландській мові (onvoltooid tegenwoordige tijd - Presens)	52
3.3 Минулий час в нідерландській мові (onvoltooid verleden tijd – Imperfectum, voltooid tegenwoordige tijd - Perfectum, voltooid verleden tijd - Plusquamperfectum)	55
3.4 Майбутній час в нідерландській мові.	62
3.5. Теперішній час в українській мові.	64
3.6. Минулий час в українській мові.	69
3.7. Майбутній час в українській мові.	70
3.8. Порівняльний аналіз граматичних категорій часу в нідерландській та українській мовах.	73
ВИСНОВКИ	79
SUMMARY	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	87

Вступ

Актуальність теми. Нідерландська мова – належить до германської індо-європейської мовної сім'ї. І посідає третє місце за кількістю носіїв (майже 23 мільйона осіб, серед яких 18 мільйонів – це жителі Нідерландів) серед германських мов, після англійської та німецької (Nicoline van der Sijs (2005). *De geschiedenis van het Nederlands in een notendop*).

Точна дата виникнення нідерландської мови, як і багатьох інших, досі не відома, але більшість лінгвістів вважає, що вона виникла приблизно між 500р. – 700р. н.е. (D. M. Bakker en G. R.W. Dobbets, Den Bosch, (1977). *Geschiedenis van de Nederlandse taalkunde*). У цей період ймовірно вона виокремелася з прагерманської мови. Тому, стає зрозуміло, що такі мови як, англійська, німецька та нідерландська, мають багато спільного у своїй будові, як такий. З плином століть нічого кардинально не змінилося, навіть сьогодні, вивчаючи нідерландську мову, можна помітити багато схожого між цими мовами. Але найцікавіше, це їх відмінності.

На противагу нідерландській мові, українська мова є східнослов'янською мовою, близькою до білоруської, польської та сербської. Нею розмовляє близько 51 мільйона людей переважно в Україні, а також у багатьох інших країнах, включаючи Аргентину, Вірменію, Азербайджан, Білорусь, Бразилію, Канаду, Естонію, Грузію, Угорщину, Казахстан, Киргизстан, Латвію, Литву, Молдову, Парагвай, Польща, Румунія, Росія та Словаччину (Грищенко А. П. (2002). *Сучасна українська літературна мова*). Письмова історія української мови почалася в 988 році, коли Київське князівство було навернено в християнство. Український релігійний матеріал, зокрема переклади Біблії, писався старослов'янською мовою, якою місіонери поширювали християнство серед слов'янських народів. Українська мова пройшла довгий та складний процес становлення, під час якого зазнала великих змін (Ярослав Радевич-Винницький (2020). "Історія української

мови"). На відміну від нідерландської, українська має, наприклад, систему відмінювання іменників, числівників та прикметників, та багато інших відмінностей. Стосуються ці відмінності і граматичних категорій часу. В обох мовах є свої, притаманні лише їм способи вираження часу, є навіть випадки, коли, наприклад, при перекладі з української на нідерландську певної часової форми, в другій мові немає чіткого, аналогічного способу передачі цього часу і тому іноді втрачається смислове навантаження при перекладі (Arjen Frlorijn (2010). *De regels van het Nederlands* та Курило О. (2007) *Початкова граматики української мови*).

І ось чому **мета роботи** полягає у аналізі граматичних категорій часу у сучасній нідерландській та українській мовах. Найцікавішим є те, що в нідерландській мові, на відміну від тієї самої англійської чи німецької мов, відсутній майбутній час. Це ставить в глухий кут і відразу виникає питання, а як в нідерландській мові говорити про майбутнє? Та сама англійська має аж чотири майбутніх часи (1.Future Simple, 2. Future Continuous, 3. Future Perfect, 4. Future Perfect Continuous.). І це, ще не говорячи про інші способи передачі майбутнього часу в англійській. Наприклад; 1. Словосполучення «To be going to». 2. Зворот «To be about to». 3. Та використання часу «Present Continuous» для утворення майбутнього (What are you doing on Monday afternoon? - I am meeting Tom at 8 o'clock) (Берков В. П. (2001). "Сучасні германські мови"). В німецькій мові також є форми майбутнього часу, хоча не так багато, як в англійській. І саме тому, нідерландська найбільше схожа на неї. Для передачі майбутнього часу використовується; 1. Futur 1. 2. Futur 2 (Але є певні умовності). 3. Використання «Präsens», коли мова йде про майбутнє (Для позначення дії у майбутньому часі замість «Futura» часто вживається «Präsens» - якщо в реченні є обставини часу, що вказують на майбутній час, наприклад, bald (скоро), morgen (завтра) тощо, якщо з контексту зрозуміло, що йдеться про майбутній час. Ich komme bald – я скоро прийду) (Прокош Е. (1954) "Порівняльна граматики германських мов". Пер. з англ. М.).

Відмінності нідерландської мови від української у сфері часу полягають не лише в утворенні майбутнього часу, є низка інших доволі цікавих факторів та правил в утворенні теперішнього та минулих часів.

Завдання: - Загальний аналіз граматичної категорії часу в нідерландській мові

- Загальний аналіз граматичної категорії часу в українській мові.

- Порівняння нідерландської та української мов германської

- Дати основну характеристику унікальним явищам нідерландської та української мов.

Структурно робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку та переліку використаних джерел.

Розділ 1 Історія нідерландської мови.

1.1. Передумови формування мовних особливостей.

Джерела нідерландської мови. Сама історія нідерландської мови починається ще за століття до її народження як такої, і далеко від того місця, де сьогодні нею говорять. За кілька тисяч років до народження Христа на півдні Росії жила група людей, яка говорила мовою, яку ми зараз називаємо індоєвропейською. Хоча індоєвропейська ніколи не була записана, про те відомо багато її особливостей завдяки реконструкції. Це правда, що ми точно не знаємо, як звучали індоєвропейські слова, але на основі похідних мов від індоєвропейської (грецької, латинської, німецької, нідерландської тощо) все ж існують уявлення про індоєвропейські звуки. Прикладом може служити індоєвропейська форма слова батько: на основі латинського «pater», грецького «pater», санскритського «pitar», англійського «father», німецького «vater», нідерландського «vader» тощо, а значить в індоєвропейській формі * ph₂tér, в якій h₂ позначає звук, вимова якого невідома, а зірочка вказує на те, що слова ніколи не записували, а реконструювали. Ми також знаємо, що наголос в індоєвропейській мові може знаходитися на будь-якому складі слова і що це був більше як музичний акцент. Індоєвропейська була дуже успішною мовою. Тому пристойна кількість мов, які в даний час використовуються в Європі та основні індійські мови належать до індоєвропейської мовної сім'ї (Ю. О. Жлуктенко, Т. А. Яворська, (1978) "Вступ до германського мовознавства").

У нідерландській мові досі існують слова, які можна знайти в індоєвропейській мові - так звані слова «запозичення». Ми знаємо, що ці слова колись були частиною індоєвропейської мови, оскільки вони з'являються у похідних мовах від індоєвропейської. Слова, що були запозичені від індоєвропейської, належать до слів основного вжитку. Тобто – це слова для повсякденного вжитку, найпростіші та елементарні. Зрештою, ці

слова датуються часом, коли навіть суспільства, як такого не було. Цей ключовий словниковий запас включає назви таких частин тіла, як рука (arm), ніс (neus), око (oog), вухо (oor), погодних явищ дощ (regen), сніг (sneeuw), вітер (wind), небесних тіл місяць (maan), зірка (ster), сонце (zon), часу день (dag), місяць (maand), ніч (nacht), пейзажу гора (berg), пагорб (heuvel) і для рослин і дерев береза (berk), бук (beuk), осика (esp). Прикметники, які вказують на основні характеристики, також були запозичені в індоєвропейської мови. Такі прикметники, як широкий (breed), молодий (jong), довгий (lang), старий (oud). Це ж саме стосується і дієслів, що позначають основні дії. Такі як пити (drinken), мріяти (dromen), їсти (eten), чути (horen), бити (slaan), спати (slapen), відчувати (voelen), бачити (zien) (Haeseryn W., K. Romijn, G. Geerts, J. de Rooij, M.C. van den Toorn, (1997) "Algemene Nederlandse Spraakkunst").

Враховуючи скільки було унаслідковано з індоєвропейської мови, можна сказати, що категорія часу була також запозичена. Категорія часу виражалася зміною дієслова у потрібну форму. Тобто були форми дієслів. І як зараз у нідерландській формування часу дієслова відбувалося за допомогою постійної зміни голосних або аблаута (Toorn van den M. C., (1984) "Nederlandse grammatica"). Наприклад: (Нід.) bieden – bood – geboden, lijden – leed – geleden, nemen – nam – genomen of sluipen – sloop – gesloopen. Але не все досконало успадкувалося. Це очевидно. Той факт, що наголос в індоєвропейській мові робився на першому складі, мав серйозні наслідки для структури похідних мов. Закінчення в кінці слів послабшали, що призвело до кардинальних змін. Вісім відмінків в індоєвропейській мові було зменшено до чотирьох у германській (Мейє А., (2010) "Основные особенности германской группы языков").

Також, зміни відбулися у сфері відмінювання дієслів, більш того відбулася зміна аблауту у сильних дієсловах. Була потреба в іншому способі позначення часу в дієсловах. Тому від сильних дієслів, успадкованих від

індоєвропейської мови, утворився (слабкий) минулий час із закінченням [-de]. Нід. – woonde (жив, жили), leed (страждав, страждали). Лінгвісти вважають, що закінчення дієслова минулого часу [-de] походить від форми дієслова doen (тобто робити). А форма того ж самого слова робити, але вже deed – означає (зробив). Наприклад: horen (чути) – hoorde (почув) (Vooyts de C. G. N., (1967) "Nederlandse spraakkunst" та Миронов С.А. (1986) "История нидерландского литературного языка"). Таким чином і виникла різниця між сильними та слабкими дієсловами. Такі дієслова і досі зустрічаються в нідерландській мові. Згадуючи сказане, можна стверджувати, що багато сильних дієслів зникли, перетворившись на слабкі. На даний момент в нідерландській мові існує, приблизно 140 – 150 сильних дієслів, що в порівнянні зі слабкими дієсловами, мале число. Може скластися враження, що з плином часу всі сильні перетворяться на слабкі дієслова. Але на мою думку це перспектива не найближчого майбутнього.

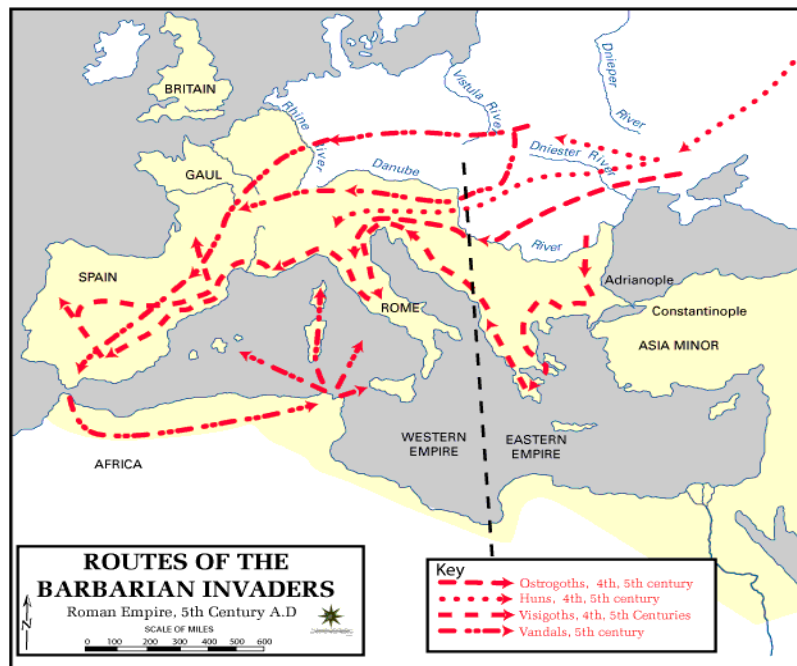
Німецьке « Deutsch», англійське « Dutch» та нідерландське «Duits» - всі ці слова позначають одне, племена, які проживали на Низьких Землях (нід. Lage landen). Переважна більшість мов германської сім'ї, в період свого становлення, пройшли важливі періоди. Схоже відбувалося з нідерландською. Лінгвісти виокремлюють три важливих етапи: 1. Давньонідерландська мова. 2. Середньонідерландська. 3. Сучасна, теперішня нідерландська мова (Nicoline van der Sijs (2005). "**De geschiedenis van het Nederlands in een notendop**"). І на кожному з етапів формувалися нові правила формоутворення, складу речень і т.д. Слід пам'ятати, що нідерландська мова формувалася на базі мов древніх племен, які заселяли землі сучасних Нідерландів, північну частину Бельгії, Північну частину Франції та західну частину Німеччини (Кузьменко Ю. К., (2011) "Ранні германці та їх сусіди"). Тому, нідерландська мова на початку свого формування пройшла через велику кількість різноманітного населення, яке заселяло тодішні « Низькі Землі ».

1.2. Вплив різних етнічних груп на формування сучасної нідерландської мови

Вивчаючи історію Нідерландів, звертаєш увагу на те, скільки етнічно різних груп проживало на сучасних територіях цієї країни. За тисячу років до нашої ери, тут проживали племена кельтів, котрих з часом витіснили германські племена фризів та батавів. А дві тисячі років тому, кордон величезної Римської імперії проходив прямо через сучасну територію Нідерландів. А на південному – сході проживали франки і сакси (<https://www.canonvannederland.nl>).

У II столітті н.е. германці вторглися на території Римської імперії. І поступово послаблювали велику імперію. І вже у 476 році германський командир Одоакр усуває від влади імператора. Ця подія зазвичай розглядається як кінець Західної Римської імперії. Кінець Римської імперії спричинив велику нестабільність у західній Європі. Що і спричинило так зване «Велике переселення народів». Готи кочують на схід, англійці, сакси та юти - до Англії, алемани до Швейцарії, франки до Франції, а баварські племена рушили на південь до Італії (<https://www.canonvannederland.nl>).

Для розуміння мов германської групи, це є досить важливим фактором. Завдяки цьому руху різних етнічних народів, з часом утворилися різні мови в германській мовній сім'ї. А саме: 1. З північно – германської утворилася датська, фарерська, ісландська, норвежська та шведська. 2. З західно – германської утворилася англійська, німецька, фризська та нідерландська. 3. До східно – германських належать лише мертві мови, такі як, готська, гепідська, вандальська, бургунська та герульська (Зеленецький А. Л., Николай Кавасила, (2013) "Нидерландский язык" та Кіндер Г., Хільгеман В., (2001) "Всесвітня історія").

Рух германських племен

Після великого переселення народів на території Нідерландів оселилися Франки та Саксонці. Фризи, які вже там мешкали, розширили свою територію на південний захід після відходу англів та саксів до Англії. Племена франків жили в глибині цих територій, а сакси на сході, де і донині розмовляють саксонськими діалектами. На узбережжі Північного моря фризи, англи та сакси підтримували тісний зв'язок між собою. І тому, тут виникли деякі мовні явища, які називаються « Noordzeegermaans ». Прикладом такого явища є зникнення літери [n] в деяких словах. Наприклад; нід. vijf – п'ять, англ. five, фризьке viif, а в німецькій [n] залишається – fünf (Nicoline van der Sijs (2005). "De geschiedenis van het Nederlands in een notendop").

У перші століття після переселення народів, франки відігравали провідну роль в історії не тільки Нідерландів. Наприкінці третього століття вони оселяються на територіях Німеччини та на сході Низьких земель (de Lage Landen). Тут проживали так звані салійські франки (Salische Franken) і на честь яких була названа ця область. Ці франки були основним племенем на цих землях. У період з 400 по 500 років н.е. франки завойовують спочатку

північ Франції, а незабаром і всю Францію і засновують Франкську імперію, яка проіснувала до IX століття і включала землі таких сучасних країн, як Франції, Нідерландів, Бельгії, Німеччини та півночі Італії. Мова, якою розмовляли ці франки, називається давньонідерландською (Oudnederlands) чи давньофранкською (Oudnederfrankisch) (Nicoline van der Sijs (2005). "**De geschiedenis** van het Nederlands in een notendop"). Чому саме давньонідерландська? А це, тому, що вона стосується найдавнішого періоду мови, в якому з'являються перші писемні пам'ятки.

Приблизно у шостому столітті з'являються перші письмові тексти, з яких і починається історичний період давньонідерландської мови. Період давньонідерландської мови закінчується приблизно в 1130 році (Jelle Stegeman, (2021), "Grote geschiedenis van de Nederlandse taal"), це відбувається на основі лінгвістичних відмінностей. У цей період нідерландської мови немає як такої, вона дуже різнилася за змістом. Тобто, можна говорити, що існували лише діалекти, а не мова в цілому. Деякі діалекти мали більше спільного, ніж інші. Тож діалектні групи існували ще з далеких часів. Протягом найдавнішого періоду кардинальна різниця була в межах таких діалектичних груп; між давньо-нижньофранкською (Oudoostnederfrankisch (Limburgs en Rijnlands)) та давньо-східно-низькофранкською (Oudwestnederfrankisch (Brabants en Vlaams)). На старосаксонській мові говорили не лише у східних районах Нідерландів, а також і на території Німеччини, вздовж течій великих річок, таких, як Рейн, Емс, Везер та Ельба. Саксонську в Німеччині також називають нижньонімецькою (**Nederduits**), щоб відрізнити її від верхньонімецької (**Hoogduits**), де високий – **hoog** і нижній - **neder** виконують функцію позначення географічного положення. На верхньонімецькій мові говорили і говорять у високогірних регіонах, а нижньонімецькою, як вище сказано в районах течій великих річок.

Період давньонідерландської мови охоплює близько шести століть, тому не дивно, що мова зазнала значних змін у цей період. Ці зміни частково відбулися через контакт з іншими мовами та діалектами. Зрештою, у Франкській імперії розмовляли великою кількістю німецьких мов. Це означало, що ці мови постійно перетиналися між собою, люди говорили один з одним на різних «німецьких» мовах і розуміли один одного. У 751 році Каролінги взяли правління у свої руки. Каролінги розмовляли давньо-верхньонімецькою мовою, або принаймні одним із її діалектів. Це точно відомо, бо мова, якою вони розмовляли, записана, на відміну від мови, якою розмовляли Меровінги (попередня королівська династія) (Миронов С.А. (1986) "История нидерландского литературного языка" та Jelle Stegeman, (2021), "Grote geschiedenis van de Nederlandse taal"). І з цих праць видно, що у верхньонімецьких діалектах відбувся великий звуковий зсув, так що відтепер різниця між верхньонімецькими та нідерландськими діалектами має не лише географічний, а й лінгвістичний характер.

Старо-високо-німецький звуковий зсув (De Oudhoogduitse klankverschuiving) передбачав, що у верхньонімецьких словах [p], [t], [k] після голосних змінювалися на [f], [s], [ch] та після приголосних або на початку слова в [pf], [t] [z], [k]. Після [r] та [l] р змінилося на [f], а не на [pf]. В результаті верхньонімецькі форми Apfel, das, Dorf, ich, machen, Pfund вже були не схожі на нідерландські та саксонські форми - apple, dat, dorp, ik, make, round / runder. Існує багато спільних характеристик, за допомогою яких давньосаксонська та давньонідерландська відрізнялися від давньонімецької. В обох мовах німецький [ai], [via], [ei] зазвичай стає довгим [ee]. Наприклад нід. steen (камінь) і давньонім. Stein. Також німецьке [au] перетворилося на довге [oo]. Але зміни стосуються не всіх слів, є винятки. Наприклад перед [w] змін не відбулося (нід. schouwen, vrouw) (M. Van Der Wal, (2004), "Geschiedenis van het Nederlands"). Таким чином, саксонська та нідерландська мають багато спільних рис, які відрізняють їх від верхньонімецької. Однак існують і відмінності. Наприклад, так звана множина однини теперішнього

часу характерна для саксонської: усі форми множини мають однакове закінчення, *wieſ pakt, ieluu pakt, zee pakt*, низьконімецька *wi maket, ji maket, se maket*. У давньонідерландській мові кожна людина мала своє закінчення: *wi makon, gi maket, sia makunt*. Пізніше перша та третя особи збіглися: *wij maken, gij maakt, zij maken* (Nicoline van der Sijs (2005). "**De geschiedenis** van het Nederlands in een notendop").

За, Nicoline van der Sijs (2005), у давньонідерландській мові було сім типів сильних дієслів. Крім того, існували слабкі дієслова, які виникли в германський період. І нарешті, існувала невелика категорія так званих модальних дієслів, таких як *hebben, kunnen, mogen, willen, zijn en zullen*. Новим стало утворення минулого відмінка з префіксом [ge] або [gi-]. Цей префікс спочатку означав «разом» в німецькій мові і використовувався в спільних назвах, таких як брати (*gebroeders*), гори (*gebergte*). Але з часом це явище стало виражати завершення дії і стало фіксованим префіксом минулого часу, що врешті-решт вказує на закінчення дії. Слабким дієсловам також давали закінчення [-t]: *gehoort* (почули). Сильні дієслова в давньонідерландській мові зазвичай мали зміну голосних і закінчення [-on], [-an], [-en] або [-n], наприклад, *gebodon, geboran, begin, gesien*. У сучасній нідерландській мові це було зведено до - (e)n: *geboden, geboren, gegeven, gezien*. Префікс [ge-] залишився у сучасній нідерландській, але не використовується в деяких випадках. У таких випадках в яких уже є префікс [be-], [ge-], [ont-], [ver-]. Наприклад: *bekeren, gebeuren, ontbijten, verkeren*. Більш того, в найдавніший період префікс не використовувався у дієсловах, які самі вже виражали закінчену дію ().

У давньонідерландській мові люди поступово почали представляти різні часи за допомогою допоміжних дієслів. Раніше часи створювалися за допомогою спеціальними дієвідмін. Наприклад, класичне латинське *laudabo* (мене похвалять), *laudor* (мене хвалять). Наприклад, майбутній час виражався допоміжним дієсловом *zullen*. Це дієслово вже існувало в індоевропейській

мові і спочатку означало «бути винним», потім «бути зобов'язаним, мати», а потім значення «мати перспективу», «очікувати» (Nicoline van der Sijs (2005). "**De geschiedenis** van het Nederlands in een notendop").

З утворенням минулого часу відбулися схожі зміни. Спочатку використовувався префікс для минулого часу: *ic gesag* означало «я бачив» (*ik heb gezien*). Однак незабаром з'явилися допоміжні дієслова та способи для позначення доконаного часу. Цей спосіб виник внаслідок допоміжних дієслів *hebben* та *zijn* (*vergelijk hij is geslaagd, ik heb het huis gekocht, zij had het haar opgestoken*) (Nicoline van der Sijs (2005). "**De geschiedenis** van het Nederlands in een notendop"). Прикладом такого часу в давньонідерландській мові є одна з перших писемних пам'яток: *hebban olla uogala nestas hagunnan*.

У той час як у давніший період дієслово ставилося в кінці речень, у давньонідерландській воно було першим, принаймні з наголосом, для прикладу речення: *hebban olla uogala nestas hagunnan*. Однак поступово склався сучасний порядок слів глобально: у головних реченнях кінцеве дієслово стало на другому місці, після підмета та перед прямим додатком; у питальних реченнях з питальним словом типу *що чи хто* дієслово стоїть на другому місці; у питальних реченнях без питального слова типу (*wat*) або (*wie*) дієслово стоїть першим. Наприклад, в Утрехтській обітниці при хрещенні головне речення (*es gelobo in crist gotes suno*) вже стоїть на місці з дієсловом на другому місці після особового займенника. У питальному реченні (*gelobistu in crist godes suno ?*), дієслово стоїть першим (*gelobistu* — це скорочення дієслова *вірити* із займенником *du*). А в підрядному реченні (жирний курсив) *es forsacho [...] allum them unholdum **the hira genotas sint*** «Я зрікаюся [...] усіх демонів, які є їхніми супутниками» дієслово стоїть у кінці. Нарешті, є питальне слово у відомій фразі (*uu [at] unbida g [h] e nu*) «*Waar wacht gij nog op?*», «*Чого ви чекаєте?*».

Зміна порядку слів, ймовірно, пов'язана з появою допоміжних дієслів, які висувалися в головних реченнях і з'єднувалися з першою частиною

речення, підметом. До речі, довгий час у підрядних реченнях міг використовуватися той самий порядок слів, що й у головних; лише дуже поступово тенденція, яка вже існувала в давньонідерландській, ставити дієслово в кінці підрядних речень, взяла гору в середньонідерландській.

Для введення підрядних речень вказівним займенникам стали надавати функцію відносного займенника; наприклад, у Leiden Willem можна прочитати *genatha*, «**the** min nor beydet», укр. - «благодать, яка все ще чекає на мене». Також утворювалися відносні займенникові прикметники, наприклад, з *daarop*, *daarmee*, приклад: *thaz thu nicht anderes thar mide nemeunas newara mina minna* – «що ви не маєте на увазі нічого іншого, крім моєї любові». Таким чином, як і в сучасній голландській мові, частини відносного займенникового прислівника можуть бути відокремлені іншим реченням: *thar mide naast thar ... upha*.

І, нарешті, кілька прислівників і координаційних сполучників — сполучників, які з'єднують слова та фрази подібного порядку, наприклад, або (живий чи мертвий) — отримали функцію сполучників підрядності, таким чином уводячи підрядне речення. Це стосується, наприклад, «*indien*», «*want*», тим часом зникли сполучники «*gelic*», «*gelijk*».

У найдавнішій фазі нідерландської мови заперечення виражалося шляхом постановки *en* (або *ne*, *n*); *: ic en com - ik kom niet* – я не прийду. *En* скорочувався в письмових текстах (з яких є в основному приклади з середньоголландської) з іншими ненаголошеними словами: *hen = het en*, *men = men en*, *in = ic en*. Оскільки це маленьке слово могло призвести до двозначності, інше заперечне слово вже було додано в давньонідерландській для посилення, зазвичай *ni* (*niet*). Це призвело до подвійного заперечення: *en ... niet*, *en ... geen*, *en ... niemand*, *en dergelij ke*, наприклад, «*thich neminnot nieman*» - *jou bemint niemand* – вас ніхто не любить (*neminnot* є скороченням від *ne minnot*). Протягом цього часу всі види слів набули нових функцій: вказівні займенники стали артиклями або відносними займенниками,

прислівники використовувалися як прийменники або сполучники, а координаційні сполучники використовувалися підрядно в підрядних реченнях.

1.3. Середньонідерландські діалекти, друга половина 12 – початок 16 століть.

Початок середньонідерландського періоду датується другою половиною XII століття з двох причин. По-перше: з цього моменту ненаголошені голосні перетворилися на «sjwa», що також відбилося на написанні (vogala стало vogele, namon стало namen і т.д.). А по-друге, відтоді постійно зростає обсяг літератури, яка дає змогу вивчати середньонідерландську мову. Вважається, що середньонідерландська мова закінчується на початку шістнадцятого століття. Потім починається нова нідерландська або сучасна нідерландська мова. Таким чином Середньонідерландська мова охоплює приблизно три з половиною століття. У цей період відбулися різноманітні мовні зміни, в результаті яких середньонідерландська мова XIII століття значно відрізняється від мови XV століття (H. Niebaum, (1985)).

Нідерландська мова, якою розмовляли в Нідерландах у Середньовіччі, відрізнялася залежно від регіону, міста та навіть села. Існували, однак, більші діалектні регіони зі спільними рисами. Середньонідерландські діалекти поділяються на п'ять груп: голландські, фламандські, брабантські, лімбурзькі та північно-східні, саксонські діалекти. У середні віки виникли певні центри письма (друкарський верстат був винайдений приблизно до 1450 р.), які мали вплив і престиж. До дванадцятого століття включно Лімбург був провідним: там були написані псалми Вахтендонк десятого століття та найстаріший голландський літературний текст, поема Гендрика ван Велдеке Sente Servas (1171) про життя єпископа Маастрихта. У тринадцятому столітті сильна в економічному та культурному відношенні Фландрія (зокрема з Якобом ван

Мерлантом) задала тон, а потім, з кінця чотирнадцятого до шістнадцятого століття, центральне місце займав Брабант. У 1300 році Меліс Сток, перший нідерландський письменник, описав історію графства Голландія у своєму "Rijmkroniek". Проте існує порівняно небагато нідерландських літературних текстів, тобто текстів із чітким голландським забарвленням, до 1600 року. Після цього часу нідерландська мова стала найважливішим діалектом (Н. Niebaum, (1985)).

Починаючи з 1200 року було написано не тільки багато літературних творів, а й велику кількість офіційних текстів. Через зростання міст виникла необхідність записувати закони, акти тощо, і це робилося нідерландською мовою, тому що всі її розуміли, тоді як латинь, яка використовувалася до того часу, була зрозуміла лише невеликій еліті. Написані твори мали бути зрозумілі людям із ширшого простору, а не лише для найближчого оточення. Адже як літературні, так і офіційні документи іноді читали за межами свого краю, або (пере)писували вихідці з іншого краю. Політичні та економічні чинники також змушували використовувати мову над регіональністю. У середні віки торгівля в Нідерландах дедалі більше розширювалася. Нідерландськомовні з різних регіонів спілкувалися один з одним у бургундському домі; після того, як Фландрія в 1384 році, Брабант в 1430 році і Голландія і Зеландія в 1433 році перейшли до Бургундського дому, зустрічі представників усіх бургундських держав, Генеральні штати, проводилися з 1465 року. Протоколи засідань мали бути зрозумілими для членів усіх штатів.

Цікаво, що вже в тринадцятому столітті певним мовним варіантам надавали перевагу в усьому мовному ареалі, як правило, тій формі, яка є загальноприйнятою і сьогодні. Наприклад, люди зазвичай використовували heeft , mens , licht , vonnis, а не такі варіанти як, heft, meins, lecht, vunnis, які використовувалися лише в невеликій південній області Нідерландів. Дуже рано було зроблено відмінність між «цивілізованою» мовою та менш

цивілізованою мовою. Наприклад, близько 1300 р. вимова /eu/, наприклад в словах, *koning en molen*, вважалася нецивілізованою. Це очевидно з того факту, що ці слова не пишуться *kuening* і *muelen* у офіційних фламандських текстах, хоча це були нормальні фламандські форми.

Оскільки закінчення *-e* і *-n* часто зникали в кінці слова, багато відмінкових закінчень збігалися в середньонідерландській мові: різниця між відмінками зникла, а давальний відмінок все частіше замінювався на *van* : Наприклад, *des conincs* перетворилося на *van de koning*. Тенденція, яка вже започаткована в давньонідерландській мові, тривала: флексійні артиклі, прийменники, особисті займенники та допоміжні дієслова взяли на себе функції закінчень, а порядок слів ставав усе більш фіксованим. У цей період зросла кількість прийменників. Наприклад, прислівники, складені з *be-* (*bij*, *te*), наприклад, *beneden* , *binnen* , *boven* , *buiten*, набули функції прийменника. Використання певного прийменника після дієслова ще не було зафіксованим, як у сучасній нідерландській мові, можна сказати, наприклад - *denken van*, *denken om* та *denken op*, аналогом в сучасній мові буде лише одне *denken aan*.

У середньонідерландській мові особисті займенники постійно додавалися до дієслів - у давньонідерландській це відбувалося випадково, - але все ще були відмінності від сучасної нідерландської. Наприклад, конструкція безособового дієслова з безособовим прийменником *het*: *het / dat reghende sere*. Крім того, існували безособові дієслова, що виражають людські відчуття (задоволення, мрії, спогади, тощо). Для цього використовували конструкцію безособового дієслова з особовим займенником у давальному відмінку та родовому відмінку або прийменниковому виразі, наприклад; *mi wondert des - ik ver baas me erover*, *mi lanct na di - ik verlang naar je*, *mi gruwelt daer of - ik gruw ervan* і т.д. Майже всі ці дієслова також зустрічаються з підметом, і ця конструкція зрештою збереглася за аналогією з іншими типами речень і зникненням відмінкових

закінчень. Звідси сучасні форми, такі як, *ik verlang naar, het verwondert mij* і т.д (Н. Niebaum, (1985)).

У середньонідерландській мові люди спочатку використовували *te* лише на невизначений термін, коли був напрямок або мета: *dine wille te vervulle - je wil te vervullen, ene vane mede te stekene - een vaandel om mee te steken*. Частинка *te* була пов'язана з формою дієслова. Але в деяких випадках ця частинка не використовувалася, наприклад: *hi began weder spreken - суч.нід. hij begon weer te spreken*. Однак поступово *te* втратило своє початкове значення і стало граматичним елементом. Коли хтось хотів вказати на мету, він використовував цю частинку: *wulle [...] omme te spinne - суч.нід. wol om te spinnen*. З кінця середньовіччя були відомі поточні конструкції з *te* або *om te* плюс невизначений спосіб. Однак багато дієслів все ще можна було пов'язувати з *te* і без нього. У сімнадцятому та вісімнадцятому століттях частина *te* стала обов'язковою для більшості цих дієслів. У наш час лише невелика група дієслів використовує частину *te*, наприклад; *helpen, leren* та *durven* : *iemand helpen (te) lopen*. Невелика група дієслів традиційно ніколи не пов'язується з *te*, наприклад, *blijven, gaan, komen, kunnen, moeten, mogen, willen, zullen*: *hij blijft / gaat / komt / kan / moet / mag /*. Також дієслова - *doen , horen , laten , voelen , zien* не використовуються з частиною *te*, наприклад; *ik hoor zingen*.

Типовим для середньоголандської мови було те, що тривалість дії виражалася за допомогою конструкції *liggen, zitten, staan, lopen, hangen + ende*: *hi ligt ende slaept - суч.нід. hij ligt te slapen, hi sat ende las - hij zat te lezen*. Крім того, наприкінці Середньовіччя з'явилася сучасна конструкція, *hij ligt, zit te op*, яка з часом витіснила стару. Крім того, у сімнадцятому столітті сформувалася ще одна конструкція: *hij is aan het schrijven*.

Порівняльний і найвищий ступені прикметників утворювалися в середньоголландській в основному так само, як і зараз: *groot - groter - grootst , goet - beter - best*. Люди казали *groter dan*, але наприкінці Середньовіччя

виникло *groter als op*, можливо, під впливом німецької мови, де в цей період (*besser* , *dümmer* , *größer*) люди почали говорити *als*. Разюча відмінність від сучасної нідерландської полягає в тому, що найвищому ступені прислівника не передував артикль: *tkint welc die moeder meest minnet* - суч.нід. *het kind waarvan de moeder het meest houdt*.

Порядок слів у середньонідерландській мові був вільнішим, ніж сьогодні. Наприклад, прикметник може стояти перед іменником або після нього (*Elegast* , *die ridder goet*), хоча, зазвичай він стоїть перед ним. Позиція дієслова також ще не була настільки фіксованою: у підрядних реченнях дієслово могло стояти будь-де, крім першої позиції після сполучника. Але протягом середньовіччя дієслово ставилося все більше назад. Правило, згідно з яким у головному реченні підмет стоїть після дієслова, коли інше речення стоїть першим, уже застосовувалося в середньонідерландській (хоча все ще були винятки): *ghisteren morghen quam ic naast ic quam ghisteren morghen*. Ця так звана інверсія не може відбуватися в підрядному реченні, і це вже було у середньонідерландській мові.

У ранньому середньовіччі всілякі прийменники, прислівники, займенники чи узгоджувальні сполучники використовувалися як сполучники підрядності, тобто для введення підрядного речення. Найчастіше вживаними були три сполучники *also* , *dat en doe* (попередник форми *toen*). Менш поширеними були форми *daar*, *of*, *nadat*, *opdat*, *sedert*, *totdat*, *wan neer*, *want*, *zodat*, зниклі форми *bedi* (пізніше *bij die*), *nu*, *hent* (*dat*), *onthier* (*ende*). У середні віки ексклюзивні сполучення виникли з відносно вільних груп слів, таких як *ter wilen dat*, *na der wilen dat*, *binnen der wile dat*, *tote dier tijt*, *te dien dat*, *daaromme dat*, *so drade als*, *terwilen als*, *terwilen dat* - переважно так, що закінчується на *dat* або *als*. З цих груп слів вирости теперішні сполучники: *indien*, *omdat*, *tenzij*, *terwijl*, *voordat*, *zodat*, *zodra*. Спочатку як відносні займенники для введення підрядних речень використовувалися тільки *die*, *dat* та *daar*: *de man diens woord ick houde* (*wiens woord ik acht*), *het varken dat*

gheslachtet is en de plaats daar zij woont. Die ta dat спочатку були вказівними займенниками, а daar вказівним прислівником. Його використання як відносного займенника сходить до такої конструкції: (er is) een stad en die heet Baby Ion, у якому два головних речення пов'язані разом. З цієї конструкції виникло: een stad (is er) die Babylon heet, у якому є головне речення та підрядне речення, як видно з порядку слів, з дієсловом у кінці. Питальні займенники (wie, wat, waar) тоді також набули функції відносних займенників, які первісно стосувалися відповіді на запитання. Отже, є запитання, наприклад, wie (heeft dat gedaan) (хто це зробив)? -, призвело до відносного речення: wie dat heeft gedaan (moet gestraft worden) той, хто це зробив (має бути покараний). Перший вживався після прийменника або у відмінюваній формі wie: de moeder, wien tlevende kint toebehoorde. Але в середні віки люди також почали використовувати wat, waar, naast, dat, та daar. Крім того, такі поєднання, як an dat, uut dat, замінюються займенниковими прислівниками daaraan, daaruit, waaraan, waaruit. Існують різні пояснення того, чому питальні займенники набули функції відносних займенників. Можливий вплив латини (quis, quae, quod) та французької (qui, que), де це вживання поширене, але ця зміна також може бути наслідком збільшення використання складних речень у письмовій мові, що вимагало різних сполучних слів.

1.4. Становлення стандартної нідерландської мови у період 16 - 18 століть

Певні надрегіональні конвенції письма вже виникли в середньоголландській мові. У шістнадцятому та на початку сімнадцятого століть так багато змінилося в соціальному, політичному та економічному плані, що виникла велика потреба в письмовій уніфікованій мові, за допомогою якої люди з усієї нідерландськомовної території могли б легше спілкуватися один з одним. У цей період було закладено основу стандартної мови, яку ми зазвичай маємо на увазі, коли говоримо про «нідерландську». Ця стандартна мова також називається ABN, Algemeen Beschaafd Nederlands або Standaard Dutch. ABN — це нідерландська мова, яку всі вивчають у школі і яка використовується в книгах, газетах та урядом. Саме нідерландська мова «взагалі», тобто в усьому нідерландському мовному просторі, вважається цивілізованою або нормативною.

Причини, що призвели до створення стандартної нідерландської мови, себто ABN, різноманітні. Завдяки винаходу друкарського верстата стали писати і читати більше книг. І ті книги дедалі частіше писалися нідерландською мовою замість латини, якою часто користувалися раніше. Наприклад, з початку шістнадцятого сторіччя реформати робили різні додаткові переклади на нідерландську, загальнозрозумілою мовою, оскільки вони хотіли поширити слово Боже якомога ширше. Боротьба між католицизмом і реформованою вірою, а також повстання проти іспанського правління, вісімдесятилітня війна з 1568 по 1648 роки призвели до величезного зростання мобільності в цей період, а разом з цим і до потреби в надрегіональній мові. Коли Фландрія була окупована іспанцями і втратила свою владу, багато жителів Південних Нідерландів втекли на Північ, особливо після падіння Антверпена в 1585 році.

Республіка семи об'єднаних Нідерландів, яка була заснована в 1588 році, пережила період величезного процвітання в сімнадцятому столітті і за кілька поколінь перетворилася на світову державу. Амстердам став центром національної та міжнародної торгівлі, і багато хто з дому та з-за кордону переїхали до цього міста. Завдяки зростанню національної свідомості все більше літературних письменників почали писати нідерландською мовою. У той же час все більше і більше дітей отримували освіту, а наука - в сучасному розумінні - переживала величезний бум: до того часу наука в основному полягала в тому, щоб знати, що говорить про предмет класична, тобто латиномовна література. В епоху Відродження люди почали займатися власними дослідженнями, і для цього не потрібно було знати латину. Відомими прикладами вчених, які не мають університетської освіти, є Антоні ван Левенгук і Йоганнес Свамердам. У зв'язку з цим наукові праці дедалі частіше писалися нідерландською мовою.

Загалом потреба в надрегіональній мові в епоху Відродження була великою. Видатні та впливові представники громадськості, особливо друкарі, письменники, педагоги та науковці, сперечалися про те, яку форму має набути стандартна мова. Вони присвятили себе побудові стандартної мови і оцінювали одні мовні явища як цивілізовані, а інші як нецивілізовані. Роблячи це, вони часто базувалися на існуючих мовних варіантах і особливо на своєму власному діалекті та діалектах, які вони чули навколо себе. В епоху Відродження три основні діалектні регіони були важливими, всередині яких знову існували всі види діалектних відмінностей, а саме південні діалекти (Брабантс, Західна та Східна Фламандія), північно-західні (голландські) і північно-східні або східні (саксонський). З кінця шістнадцятого століття Південними Нідерландами правив іспанський уряд, а з 1713 по 1792 рік - австрійський уряд. Через іноземне панування на Півдні майже не було свободи розвивати власну нідерландську мову. З кінця шістнадцятого століття Північ остаточно взяла на себе роль центру культури та мови, і через сильну політичну, економічну та культурну позицію

провінції Голландія в Республіці цивілізована нідерландська мова стала основою, на якій тримається стандартна мова, тобто AVN. Південно-нідерландська мова не мала тривалого впливу на це, німецька, з іншого боку, мала певний вплив.

Перші посібники з правопису та словники для нідерландської мови з'явилися в 1550 році, а перша друкована граматика з'явилася в 1584 році. Поступово в епоху Відродження сформувалася книжна мова, але вона залишалася виключно письмовою, книжною. Крім того, різні діалекти жили, і люди використовували їх, коли розмовляли один з одним. З того часу існує різниця між розмовною мовою, яка відрізняється залежно від регіону, міста та соціального класу, з одного боку, та стандартизованою письмовою мовою, яка є більш-менш однорідною в усьому нідерландському мовному просторі, з іншого боку.

Багато змін відбулося в області словоформ в епоху Відродження: зникли відмінки (але не в письмовій мові), змінився розподіл слів за родами, радикальні зміни відбулися в займенниках і менш радикальні зміни в сильних дієсловах, були сформульовані правила написання закінчення прикметників, закріплена форма і значення окремих прийменників.

1.Рід і відмінок слова. Зникнення ненаголошених е і кінцевого n, яке вже почалося в середньонідерландській мові, тривало в цей період. Особливо сильно це вплинуло на рід слів і відмінкові закінчення. Якщо в минулому люди писали: *eenes grooten mans* , *hij deed dien doorluchtighe huize grooten dienst*, а почали так, *van eenen groot man* , *aen dat doorluchtigh huis*. Різниця між словами чоловічого і жіночого роду, яка в минулому була очевидна з артикля - зі словами чоловічого роду в першому відмінку *den*, зі словами жіночого роду *de-*, зникла через зникнення кінцевого -n: у нідерландській мові обидва отримали чоловічий і іменники жіночого роду означений артикль *de* . Однак лінгвісти, які сформулювали правила для стандартної нідерландської мови в цей період, вважали, що зріла мова повинна мати

відмінки та статі, як і латинська мова, якою вони захоплювалися. Отже, для писемної мови використання означеного артикля *den* для іменників чоловічого роду в знахідному відмінку й однині та відмінкових закінчень для трьох родів було передбачене в усіх граматиках, що є кричущим протиріччям з мовною реальністю.

2. Займенники. Коли в розмовній мові зникла різниця між словами жіночого і чоловічого роду, виникла нова відмінність, а саме між чоловічими та жіночими особистими іменами: таким чином виникла нова категорія, так звана біологічна або природна стать. Це було (і є) очевидним із займенників, які використовуються для позначення іменників. Вони мають трихотомію: жіночі особисті імена, незалежно від того, який артикль вони отримують, називаються *zij, ze, haar, та het*, якщо вони не вказують на істот жіночої статі – називаються *het, hem, zijn, de*. Наприклад: *De man / het jongetje is boos , want hij heeft zijn horloge verloren . De vrouw / het meisje is boos , want zij heeft haar horloge verloren . Het boek is goedkoop , want het is zijn omslag kwijt*. У середньонідерландській мові займенники також мали трискладовий поділ, але тоді *zij / ze* стосувалися слів жіночого роду, а *hij / hem* слів чоловічого роду. У середньонідерландській мові *haar* та *hun* були двома варіантами присвійного займенника множини. З появою біологічної статі вони поступово почали вкористовуватися для жіночих особових імен, спочатку як в однині, так і в множині.

3. Дієслова. Сильні дієслова були і характеризуються зміною голосних або аблаутом. Для старішої нідерландської мови передбачаються наступні сім класів аблаутів:

1	lijden	ik leed	wij leden	geleden
2	sluipen	ik sloop	wij slopen	gesloopen
	bieden	ik bood	wij boden	geboden
3	vinden	ik vand	wij vonden	gevonden
	helpen	ik halp	wij holpen	geholpen
4	nemen	ik nam	wij namen	genomen
	spreken	ik sprak	wij spraken	gesproken
5	lezen	ik las	wij lazen	gelezen
	zien	ik zag	wij zagen	gezien

6	varen	ik voer	wij voeren	gevaaren
7	slapen	ik sliep	wij sliepen	geslapen
	hangen	ik hing	wij hingen	gehangen

З часом деякі рідкісні сильні дієслова стали слабкими, наприклад, beseffen, bouwen, dorsen, eisen, kleven, krijzen, spuwen, waken та zaaien. Частіше у споконвічно сильних дієсловах зміна голосного зникла: голосний минулого часу адаптувався до голосного теперішнього часу та частки, наприклад: bak ken - biek – gebakken змінилося на bakken - bakte - gebakken. Те ж саме стосується слів braden, heten, lachen, laden, scheiden, spannen, vouwen та wassen - це переважно дієслова шостого і сьомого класу аблаутів. Те, що ці дієслова спочатку були сильними, свідчить той факт, що дієприкметник минулого часу має закінчення -en (gebakken), а не -d або -t (gebakt) закінчення слабких дієслів. Траплялося й навпаки, що слабкі дієслова ставали сильними. Це стосується, наприклад, kluiven, kwijten, mijden, schenken, schijnen, spijten, stuiten, treffen, wijzen та zenden.

З дієсловами так званого третього класу аблаутів відбулася структурна зміна. Характерним для цих дієслів було те, що минулий час однини мав

інший голосний, ніж минулий час множини та минулий дієприкметник: *ik vand* проти *wij vonden en gevonden*. З кінця шістнадцятого століття люди говорили: *ik vond*. Таким чином, усі форми минулого часу отримали однакову голосну. До третього класу належать *bederven, helpen, sterven, werpen, werven, zwerven*, причому ці дієслова також змінювали голосні в минулому часі. За аналогією з такими дієсловами, як *ren - schiep*, *heffen - hief*, люди почали використовувати *hielp* та *hielpen* як минулий час замість *halp* та *holpen*.

Нарешті, у цей період для стандартної мови було визначено, що потрібно робити різницю між такими словами як, *liggen - leggen*, *kunnen - kennen*. Такої різниці не існувало і не існує в нідерландській народній мові. Форми *bracht* та *dacht* також були обрані як минулий час для *brengen* та *denken*, хоча оригінальні нідерландські форми були *brocht* та *docht*. *Bracht* та *dacht* були запозичені з німецької мови в різних перекладах Біблії, включно з перекладом короля Якова.

Порушення відмінкової системи збільшило потребу в прийменниках. У цей період виникли різноманітні нові складні прийменники, такі як *doorheen, tegenover, vanwege*, а також похідні прийменники, такі як *benevens, sinds, wegens*. Крім того, нові прийменники виникли з так званих абсолютних конструкцій: конструкції з дієприкметником теперішнього або минулого часу, які стоять окремо в реченні, окремо від інших частин речення, як у прикладі: *de stadt aan wijken verdeelt [...] zynde, viel men [...] aan ' t reppen der spraade* '. У XVII столітті ці абсолютні конструкції набули величезної популярності в літературній мові під впливом латини. Ряд дієприкметників траплявся в цих конструкціях дуже регулярно, наприклад, *gedurende: gedurende de nacht, de dag, de oorlog*. З абсолютних конструкцій виникли такі прийменники: *aangaande, behoudens, betreffende, blijkens, gaande, gedurende, getuige, gegeven, hangende, niettegenstaande, ongeacht, onverkort, onverlet, onverminderd, rakende, staande, uitgezonderd*. Більшість є дослівними

перекладами з латинської чи французької; таким чином, слово *gedurende* може бути утворено від латинського *durante* або від французького *durant*. Більше того, з абсолютних конструкцій виникли нові сполучники: деякі прийменники, що виникли з абсолютних конструкцій, поєднувалися з *dat* і тоді набували функції сполучників, наприклад, *gesteld dat*, *toegegeven dat*. Це *dat* у деяких випадках відпадає, залишаючи сполучник, що складається з частини слова. Таким чином походження сполучників (*aan*) можна побачити і тим не менше пояснити. Сполучники, які зустрічаються лише з *dat* у письмовій мові, включають: *aangenomen dat*, *daargelaten dat*, *uitgezonderd dat*, *vooropgesteld dat*.

Висновки до 1 розділу.

Нідерландський мова - державна мова королівства Нідерландів. Входить (разом з німецькою та англійською) до складу західногерманської групи мов. Нідерландська мова є також літературною мовою фламандської частини Бельгії. На ній говорять близько 20 мільйонів чоловік. За межами Європи нідерландською мовою користуються в Вест-Індії. На змішаній основі південних нідерландських діалектів утворилася бурська мова «африкаанс» в Південній Африці. Нідерландська мова формувалася століттями на основі племенних діалектів салічних франків в процесі складних взаємодій з фризькою та саксонськими племенними діалектами на території Нідерландів. Найдавнішими писемними пам'ятками на нижньофранкському діалекті були глоси і переклад псалмів, що відносяться до IX ст. В історії нідерландської мови зазвичай розрізняють два періоди: давньонідерландська (XII - XIV ст.) і середньонідерландська (починаючи з XVII ст.), XV - XVI ст. є перехідним етапом до нового періоду. Ранніми літературними пам'ятками на середньонідерландській мові є здебільшого перекладами французької лицарської літератури і не носять оригінального характеру. У XIII в. провідну роль в політичному і мовному відношенні

починає грати південна нідерландська провінція Фландрія, де виникають великі торгові міста і зароджується рання бюргерська культура. До цього періоду відносяться одні з перших писемних пам'яток (правові документи та канцелярське листування) на середньонідерландській мові і зароджується тенденція до мовної уніфікації. У XIV - XV ст. центром подальшого розвитку писемної мови стає Брабант, який зіграв згодом значну роль у формуванні письмової форми літературної нідерландської мови. У середньонідерландський період ще не існувало єдиної літературної норми. Склалися лише окремі більш-менш узагальнені регіональні, діалектні письмові норми, які не усували характерної для епохи феодалізму мовної роздробленості.

І для розуміння сучасних форм різних мов, потрібно знати їх історію. Нідерландська мова формувалася століттями, постійно перетиналася з різними мовами та діалектами. І результатом таких тісних зв'язків з різними мовами є сучасна нідерландська мова. Без заглиблення в історію країни та її мови в частості, не можливо уявити процеси формування різних граматичних конструкцій.

РОЗДІЛ 2. Історія української мови.

2.1. Передумови формування мовних особливостей української мови.

Історичне вивчення будь-якої мови, української в тому числі, мусить мати під собою підґрунття даних, такі як, лексичні, фонетичні і граматичні матеріали, які б свідчили про мовні зміни, що відбулися в ній та про шляхи її розвитку. Подібні джерела інформації науковці знаходять в різних місцях (Дорошенко С. І., Дудик П. С. (1974) "Вступ до мовознавства"). За Жовтобрюхом М.А. ("Історична граматика української мови"), існують такі основні джерела інформації:

1. Мова (жива). Жива мова зберігає в собі безліч явищ, які є свідками нашої першої мови. У деяких українських діалектів півночі, наприклад, до нашого часу на місці етимологічних [o] та [e] в нових закритих складах відповідно до літературного [i] ще вживаються різного типу дифтонги: стуол, стуел, стуил, стуіл. Подібні свідчення відкривають очі на процеси зміни давніх [o], [e] в сучасний український голосний [i].

Сучасна жива мова свідчить, що голосний [i] в словах типу сіль, ніж та піч не одного походження, тому що в однакових умовах він чергується іноді по-різному з [o] та [e], а в інших випадках залишається без змін (солі та ножа. Процес порівняння(зіставлення) з інформацією про давньоруські мови дозволяє визначити той звук, з якого походить сьогоднішній звук [i]. Зіставлення сучасних дієслівних форм, таких як, знали, знала, дозволяють припустити, що суфікс -л- був властивий усім дієсловам минулого часу, але він у формах чоловічого роду за одних умов зник, а за інших змінився в [y]. Підсумовуючи, жива мова має величезне значення для вивчення її історії не тільки тим, що вона в своїх варіаціях часто містить різні древні, пережиткові елементи, а й тим, що її матеріальна база слугує підґрунттям для зіставлень і

порівнянь, які допомагають розкрити процеси історичного розвитку різних мовних явищ.

2. Пам'ятки писемності. Вони надають доволі насичений матеріал для вивчення мови з боку її історичного становлення. У безлічі давньоруських і староукраїнських мовних пам'ятках, лінгвісти фіксують різні елементи мовної системи того часу, до якого належить створення даних пам'яток. Найстаріші писемні пам'ятки давньоруської мови збереглися з XI ст. Хоча не всі давні пам'ятки мають однакову інформаційну важливість для вивчення історії тої чи іншої мови. Не всі ці пам'ятки однакові за обсягом, не всі однаково показують елементи структури тієї мови, якою говорило, на той момент, населення Київської Русі. Пам'ятки, написані мовою, близькою до живої давньоруської, а пізніше до живої староукраїнської, являють собою надзвичайно цінне джерело для вивчення історії української мови. Але, навіть і ті пам'ятки, що написані чи переписані у нас мовою старослов'янською, теж показують, хоч і меншою мірою, східнослов'янські мовні особливості, бо ті люди, які переписували різні церковні тексти і т.д., під впливом власного мовлення допускали в них різні помилки або різні відхилення від норм старослов'янської мови. Отже, саме такі помилки й використовуються як підґрунття для вивчення історії східнослов'янських мов. Хоча при цьому не можна не зважати на те, що кирилична азбука, яка використовувалася в давньоруській мові, була не на сто відсотків придатною для запису звуків різних східнослов'янських діалектів, вона часто нівелювала їх звукову різноманітність, однаково, без відмінностей передавала на письмі звуки, що по-різному вимовлялися, ось чому іноді буває важко визначити в окремих пам'ятках справжнє звукове значення деяких букв. Тому мовні джерела писемних пам'яток мають величезне значення, як джерело для вивчення історії мови, але при умові, що його використовуватимуть не ізольовано, а в зіставленні з фактами сучасної мови(живої).

3. Контакти зі спорідненими мовами. В близько споріднених мовах, кожна з яких розвивалася на протязі століть своїм шляхом, спільні подібності в лексиці, фонетиці та граматиці, ті особливості що ці мови успадкували від їхньої пра-мови, змінилися дуже по-різному і нерівномірно. Деякі мови, зберегли ті риси, які вже не характерні іншим мовам з однієї мовної родини. Виходячи з вище сказаного, можна сказати, що та мова, яка зберегла певну, найстарішу рису в лексиці, граматиці і т.д., котра зникла в споріднених з нею мовах, може слугувати джерелом у вивченні історії цього давнього, мовного явища.

4. Письмові джерела іншомовного походження. Також важливими матеріалами для вивчення будь-якої мови є, іноземні свідчення, які можна іноді знайти в джерелах іншомовного походження. Прикладом подібних джерел, можуть бути книги різних мандрівників, які подорожували по території сучасної України, століттями тому назад.

Згідно з Крижанівська О. І. (2010) "Історія української мови. Історична фонетика. Історична граматика", українська мова належить до групи слов'янських мов . Всі слов'янські мови об'єднуються в такі підгрупи: східнослов'янську, до неї належать: російська, українська і білоруська; західнослов'янську: польська, чеська, словацька, верхньолужицька, нижньолужицька і мертва тепер полабська; південнослов'янську: мови болгарська, македонська, сербохорватська і словенська.

Генетично споріднені мови, характеризуються подібністю їх лексики, близькістю морфологічної, синтаксичної будови і т.д (Русанівський В.М.; Тараненко О.О. та інші, (2004), "Українська мова: Енциклопедія"). Однією з подібних рис, є те, що у слов'янських мовах однаково називаються, майже всі поняття пов'язані з родиною, сільськогосподарські рослини і свійські тварини та частини тіла людини. Наприклад: укр. рід, мати, син, дочка, брат,

сестра, дід, баба, овес, пшениця, кінь, бик, коса, борона, літо, зима, ніч, вода, рука, ніс і т. ін.; рос. род, мати, син, дочка, брат, сестра, дед, баба, овес, пшеница, конь, бик, коса, борона, лето, зима, ночь, вода, рука, нос; білор. род, маці, син, дачка, брат, сястра, дзед, баба, авес, пшаніца, конь, бик, каса, барана, лета, зіма, ноч, вада, рука, нос. (Жовтобрюх М.А. (1980)).

Згідно з Жовтобрюхом М.А. (1980) "Історична граматики української мови", майже всім слов'янським мовам властиві одні і ті самі граматичні категорії (числа, роду, відмінка; особи, виду, стану, часу і т. ін.). До важливих звукових співвідношень слов'янських мов належать:

- чітке вираження **-оро-**, **-оло-**, **-ере-** в східнослов'янських відповідно до звукосполучень **ра, ла, ре, ле** в південнослов'янських та **ro, lo, ge, le** чи **ra** в західнослов'янських мовах: укр. корова: с.-х. крава; польськ. krowa.

- звукосполучення **ра, ла і ро, ло (ra, la, ro, lo)** на початку слова перед цриголюсним у східнослов'янських та західнослов'янських мовах відповідно до **ра, ла** у південнослов'янських: укр. рало: чеськ. radlo.

- гольсний **[o]** на початку слова в східнослов'янських мовах відповідно до **[je]** в західнослов'янських та південнослов'янських: укр. один; чеськ. jeden.

- звукосполучення **зв і цв** перед рефлексом **[e]** у східнослов'янських і південнослов'янських мовах відповідно до **hw** та **kw** у західнослов'янських.

Мовною звуковою системою, граматикою та за лексичним складом, українська мова найбільш споріднена до білоруської та російської мов (Жовтобрюх М.А. (1980)). Але, хоча ці мови є найбільш спорідненими, серед словянських мов, потрібно пам'ятати, що кожна з цих мов має свої унікальні деталі. Наприклад, лише українській мові характерна зміна етимологічного **[o]** та **[e]** в **[i]** у нових закритих складах (стіл, ніч, піч). З морфологічної точки зору, українській мові властива іменникова флексія давального відмінка

однини **-ові, -еві** (братові, ковалеві), флексія орудного відмінка **-ою, -єю** без паралельної форми **-ой, -ей** (з рідною сестрою, своєю землею), інфінітиви на **-ти** після голосної основи (робити, діяти) та після основи з кінцевим **г і к** (могти, пекти), дієслівна флексія **-мо** в першій особі множини (беремо, робимо), прикметникові суфікси **-ськ-, -зьк-, -цьк-** з палаталізованими зубними (сільський, запорізький).

Археологічні дані, за допомогою яких відбувається дослідження української мови свідчать, що слов'яни з давніх-давен існували на території сучасної України (Григорій Півторак, (2001), «Походження українців росіян, білорусів та їхніх мов»). Всі вони становили в певний період часу певну етнічну та культурну єдність і користувались єдиною мовою, хоч і з певними діалектичними відмінностями. Ця мова відома нам під назвою спільнослов'янська або праслов'янська мова.

Праслов'янська мова була сформована на основі давньоіндоєвропейської мови, в свою чергу основою якої були, як вважають, різні племінні діалекти періоду кам'яного віку, які характеризувалися спорідненістю їхньої лексики, фонетики і граматики. Відомо, що в умовах первісного ладу будь-які зв'язки між племенами були не досить довготривалими. З часом деякі племена розпадалися або зникали, разом з цими подіями зникали і унікальні племінні діалекти, при цьому даючи основу для утворення нових діалектів.

Процес формування праслов'янської мови починається приблизно в 4-3 тисячолітті до нашої ери. Звичайно, цей процес не був швидким та простим, навпаки, він був довготривалим та складним. Розраховуючи на найбільшу, якщо порівнювати з іншими індоєвропейськими мовами, спорідненість слов'янських мов з балтійськими, більшість науковців вважають, що в спільній історії цих мов існував спільний слов'янобалтійський, котрий був першим періодом їхнього виділення з індоєвропейської мовної сім'ї. Перші, писемні згадки про слов'ян зробив грецький історик Геродот, що жив у 5

століття до нашої ери. Геродот називав їх неврами та будинами. А римський історик 1 століття нашої ери Пліній Старший називав слов'ян венедями. Під схожим ім'ям виступають слов'яни і у Тацита. Чіткіші деталі про слов'ян можна знайти в творах готського історика Йордана «Історія готського народу» (551 р.), грецьких істориків Прокопія Кесарійського «Історія війни з готами» (551—554 рр.) та Маврікія «Стратегіка» (кінець 6 століття).

На даний момент, такі науковці, як Крижанівська О. І. (2010), Жовтобрюх М.А. (1980), Ярослав Радевич-Винницький (2020) вважають, що в кінці минулої ери і на початку першого століття нашої ери, слов'янські племена утворили дві групи — східну і західну. Але згодом, внаслідок переселення західних і східних слов'ян на Балканський півострів утворилася й південнослов'янська група племен. А вже, приблизно, під час 6 століття, період мовної єдності закінчується. Тобто, мається на увазі, що кожна слов'янська група починає формувати свої, власні мовні особливості, такі як: фонетичні, граматичні і лексичні. Тобто, мовні явища, які раніше об'єднували всі «мови», вже не були притаманними для всіх мов даної мовної сім'ї. Вони охоплювали мови певного ареалу або виявлялися по-різному в різних слов'янських мовних групах. Цей період і був початком самостійного існування спільносхіднослов'янської мови. Кожне східнослов'янське плем'я, звичайно, мало свій племінний діалект, у якому могли існувати і місцеві діалекти як залишок колишнього дрібнішого мовно-племінного поділу. Але суттєвих відмінностей між східнослов'янськими діалектами не було, всім їм тією чи іншою мірою були властиві загальні мовні процеси, наприклад, утрата носових голосних, розвиток повноголосся, спрощення приголосних і т.д. Тому всі вони належали до єдиної спільної східнослов'янської мови. Проте стан первіснообщинного ладу щодо відокремлених князівств феодальної епохи сприяли виникненню нових мовних особливостей, у результаті між ними утворилася більш менш помітна лексична, граматична і фонетична диференціація. За маловивченими, однак, фонетичними ознаками східнослов'янські діалекти того й пізнішого часу об'єднуються у дві групи:

північну та південну. У дев'ятому столітті, у всіх східних слов'ян поширюється загальна назва Русь, що поступово витісняє їх давні племінні та групові назви; особливо з 7 ст., назву анти, що раніше була локалізованою назвою південної групи східнослов'янських племен. Назва Русь має місцеве походження та здавна відома як на півночі, так і на півдні східнослов'янської території.

На початку IX ст. феодальні відносини між східними слов'янами остаточно перемогли. У процесі розвитку класового суспільства у східних слов'ян виникла потужна феодальна держава – Київська Русь, яка протягом 10 ст. об'єднала всі землі східних слов'ян. Таким чином, етнічна єдність східних слов'ян знайшла велику опору в політико-державній єдності, що, своєю чергою, сприяло їхньому інтенсивному мовному зближенню. У складі Київської держави у IX-XII ст. на основі східнослов'янських племен та їх діалектів відбувається формування єдиної давньоруської народності та єдиної давньоруської мови. Зближенню східнослов'янських діалектів сприяли і давньоруська літературна мова, єдина на всіх землях Київської держави, і мова багатогранної народної творчості, що інтенсивно поширювалася на всій східнослов'янській території. Процес формування давньоруської народності та давньоруської мови призвів до остаточного зникнення їх племінних назв із вжитку східних слов'ян. Назва полян у літописах останній раз згадується в 944 р., древлян – в 990 р., слов'ян – в 1018 р., кривичів – в 1149 р., радимичів – в 1169 р., сівер'ян – в 1183 р. Найдовше протрималася назва в'ятичів, остання згадка про яку відноситься до 1197 року.

Подальший розвиток феодалізму на колишніх руських землях призвів до виникнення у складі Київської держави кількох самостійних князівств, з їх відокремленим політичним та економічним життям, внаслідок чого починають формуватися територіальні діалекти, межі яких не збігаються з межами давніх племінних діалектів, оскільки в одній і тій же території тривалий час проживало населення, що належить за походженням до різних

племінних груп. Однак у цей період (XII-XIII ст.) єдність давньоруської мови, незважаючи на появу територіальних та діалектних відмінностей, не втрачається, основні процеси її розвитку поширюються на всі діалекти давньоруської мови. У середині 13 століття єдина східнослов'янська держава - Київська Русь, ослаблена внутрішніми суспільно-політичними конфліктами, не змогла протистояти монголо-татарській навалі і припинила своє існування. Це призвело до послаблення інтеграційних процесів у давньоруській мові та посилення диференціальних процесів, активізації старих локальних мовних особливостей та появи нових.

2.2. Перші форми граматичних категорій часу в українській мові.

Згідно з Жовтобрюхом М.А. (1980), У давньоруській мові дієслову були властиві ті ж граматичні категорії, що й у сучасній українській, але у ряді випадків їх значення, роль та форми вираження відрізнялися від сучасних.

Категорія виду, що характеризує дію з погляду її течії в часі, у давньоруській мові періоду перших писемних пам'яток виражалася у протиставленні дієслівної основи за ознакою завершеності та незавершеності дії (досконалий та недосконалий види). Однак таке протиставлення у східнослов'янській мові тієї доби, було лише початком, який перекривав загальнослов'янські ознаки, такі, наприклад, як тривалість/моментальність, цілісність/повторюваність, спрямованість/неспрямованість, обмеженість/необмеженість тощо. Ці способи дії визначалися в загальнослов'янській мові особливими суфіксами і чергуванням кореневих голосних, утворюючи кілька рядів видових опозицій, які в давньоруській мові збереглися як залишки стародавньої диференціації появи дієслівного корення, наприклад: двигати, стучати (цілісна дія) — двигнути, стукнути (раптова дія); дати (цілісна дія) — давати, (повторювана дія). На основі

деяких наведених старих видових категорій, які мали у загальнослов'янській мові лексичне та граматичне значення, поступово, з попарним протиставленням у кожній окремій дієслівній формі двох основних дієслів, утворюється граматично уніфікована категорія, загальна для всього дієслівного ладу, доконаного/недоконаного виду.

Дієслівні префікси стали основним засобом вираження нової граматичної категорії виду у давньоруській мові.

(пор. *творити* — *сѣтво-* *рити*, *мѣрити* — *измѣрити*, *губити* — *погубити*)

За системою часових форм давньоруська мова дописемної епохи майже не відрізнялася від старослов'янської, але порівняно із сучасною українською мовою в ній помітні суттєві відмінності. По-перше, форм часу у давньоруській було більше, ніж зараз у східнослов'янських мовах: чотири форми минулого часу (аорист, імперфект, перфект, плюсквамперфект), одна форма теперішнього часу та три форми майбутнього часу. Незвичайне розгалуження давньоруських форм часу пояснюється лише тим, що категорія часу та категорія виду, генетично пов'язані одна з одною, перебували у складних відносинах у процесі історичного розвитку слов'янських мов, а в загальнослов'янській мові в міру занепаду старих категорій видів, часові форми були знаряддями для вираження окремих видових відношень. З появою в давньоруській мові нової, узагальненої категорії виду з чітким розподілом дієслів за ознакою досконаної/недосконаної дії та оформленням системи спеціальних граматичних засобів для її вираження, функції виду часових форм втратили своє значення. Таким чином, категорія часу також зазнала змін, набула більш загального характеру, а між двома спорідненими категоріями стерлися зв'язки взаємозалежності, функціональної та структурно-граматичної взаємозалежності. Ці процеси в основному призвели до руйнування розгалуженої системи часів давньоруської мови та формування сучасного граматичного часу дієслів у східнослов'янських

мовах, з більш загальним розподілом форм, які не відрізняються специфічними відтінками і мають лише часове значення.

2.3. Формування форми теперішнього часу.

Жовтобрюх М.А. (1980) стверджував, що особисті форми дієслів теперішнього часу були утворені додаванням до кореня теперішнього часу особистих закінчень 1-ї, 2-ї, 3-ї особи однини, множини і двоїни. Система індивідуальних форм теперішнього часу у мові східних слов'ян XI-XII ст. виглядала так:

Однина					
	I кл.	II кл.	III кл.	IV кл.	V кл.
1-ша ос.	<i>несу</i>	<i>сѣхну</i>	<i>знаю</i>	<i>хваляю</i>	<i>ѣмъ</i>
2-га ос.	<i>несеши(-шь)</i>	<i>сѣхнеши(-шь)</i>	<i>знаєши(-шь)</i>	<i>хвалиши(-шь)</i>	<i>ѣси</i>
3-тя ос.	<i>несеть</i>	<i>сѣхнеть</i>	<i>знаєть</i>	<i>хвалить</i>	<i>ѣсть</i>
Множина					
1-ша ос.	<i>несемъ</i>	<i>сѣхнемъ</i>	<i>знаємъ</i>	<i>хвалимъ</i>	<i>ѣмъ</i>
2-га ос.	<i>несете</i>	<i>сѣхнете</i>	<i>знаєте</i>	<i>хвалите</i>	<i>ѣсте</i>
3-тя ос.	<i>несуть</i>	<i>сѣхнутъ</i>	<i>знають</i>	<i>хвалятъ</i>	<i>ѣдять</i>
Двоїна					
1-ша ос.	<i>несевѣ</i>	<i>сѣхневѣ</i>	<i>знаевѣ</i>	<i>хваливѣ</i>	<i>ѣвѣ</i>
2-га ос.	<i>несета</i>	<i>сѣхнета</i>	<i>знаєта</i>	<i>хвалита</i>	<i>ѣста</i>
3-тя ос.	<i>несета</i>	<i>сѣхнета</i>	<i>знаєта</i>	<i>хвалита</i>	<i>ѣста</i>

У наведеному вище прикладі (Жовтобрюх М.А. (1980)) відмінювання можна спостерігати ряд відмінностей, які притаманні лише давньоруській формі: у 1-й особі однини і в 3-й особі множини, на місці носових (*ѣ, ѣ*) вживаються голосні [y] та [a]: у 3-й особі однини та множини давньоруська має флексію [-ть] (*несеть, несуть*). Старе формування дієслів з часом втрачало своє значення, але, на противагу старим формам, утворювались нові види дієвідмінювання: дієслова 1-3 класів стали сучасною першою дієвідміною, 4 клас утворив другу дієвідміну. А от такі давньоруські

закінчення 1-ї особи однини [-у] (-ю) збереглися і в сучасній українській мові (несу, сохну, знаю, хвалю).

У дієсловах старого 1 класу (із е/о) задньоязикові приголосні кореня змінилися на шиплячі: могу, стережу. У 1-й особі однини (також і в 3-й формі множини) передумов для переходу [г], [к] на [ж], [ч] не було, тому що за приголосний був [о] (тобто, голосний заднього ряду, не міг пом'якшувати попередні приголосні). Але от, в інших особах тематичний [е] зумовив пом'якшення задньоязикових приголосних (могу — можеш). Це явище, тобто нефонетична зміна [г], [к] на [ж], [ч] у 1-й особі однини та 3-й особі множини, можливо, використовувалося в окремих говірках, але з часом набуло широкого поширення, як з часом і охопило майже всі українські варіанти мови і стало однією з характерних рис сучасної української мови.

2.4 Формування граматичної категорії минулого часу

Для вираження минулого часу у давньоруській мові існувало чотири способи: аорист, імперфект, перфект та плюсквамперфект (Жовтобрюх М.А. (1980)).

1. Аорист. Аорист - це найпростіша форма для вираження минулого часу. За допомогою аориста виражається єдина, не розчленована дія, яка стосується минулого (Жовтобрюх М.А. (1980)). Давньоруська мова успадкувала від загальнослов'янської мови такі два види аориста: простий та сигматичний. Простий (тобто безсуфіксний) аорист зник з мови східних слов'ян ще до появи перших писемних пам'яток. А от сигматичний аорист протримався у застосуванні довше, його використовували для відображення подій, які стосувалися минулого. Зустрічається він у літописах, перекладних творах і т.д. Сигматичний аорист утворювався за допомогою додавання

суфіксу [-х-] до основи інфінітива, але при умові, що основа дієслова закінчувалася на голосний: (*знахъ, хвалихъ, сълетѣх*). Але, якщо основа дієслова(інфінітиву) закінчувалася на приголосний, між інфінітивом та суфіксом ставили голосний [о]: (*несохъ, идохъ, влѣзохъ*).

Сигматичний аорист мав наступні форми:

О д н и н а

1-ша ос.	<i>ведохъ</i>	<i>знахъ</i>	<i>хвалихъ</i>	<i>быхъ</i>
2-га ос.	<i>веде</i>	<i>зна</i>	<i>хвали</i>	<i>бывъ</i>
3-тя ос.	<i>ведв</i>	<i>зна</i>	<i>хвали</i>	<i>бы</i>

М н о ж и н а

1-ша ос.	<i>ведохомъ</i>	<i>знахомъ</i>	<i>хвалихомъ</i>	<i>быхомъ</i>
2-га ос.	<i>ведосте</i>	<i>знасте</i>	<i>хвалисте</i>	<i>бысте</i>
3-тя ос.	<i>ведоша</i>	<i>знаша</i>	<i>хвалиша</i>	<i>быша</i>

Д в о ї н а

1-ша ос.	<i>ведоховѣ</i>	<i>знаховѣ</i>	<i>хвалиховѣ</i>	<i>быховѣ</i>
2-га ос.	<i>ведоста</i>	<i>знаста</i>	<i>хвалиста</i>	<i>быста</i>
3-тя ос.	<i>ведоста</i>	<i>знаста</i>	<i>хвалиста</i>	<i>быста</i>

2. Форма імперфекту. Імперфект - це також проста форма вираження минулого часу, використовувалася вона для позначення дії, в минулому, тривалу, необмежену в часі та дію повторювану. Імперфект мав такі форми:

О д н и н а

1-ша ос.	<i>писахъ</i>	<i>ведяхъ</i>	<i>можахъ</i>	<i>бяхъ</i>
2-га ос.	<i>писаше</i>	<i>ведяше</i>	<i>можаше</i>	<i>бяше</i>
3-тя ос.	<i>писаше</i>	<i>ведяше</i>	<i>можаше</i>	<i>бяше</i>

Множина

1-ша ос.	<i>писахомъ</i>	<i>ведяхомъ</i>	<i>можахомъ</i>	<i>бяхомъ</i>
2-га ос.	<i>писасте</i>	<i>ведясте</i>	<i>можасте</i>	<i>бясте</i>
3-тя ос.	<i>писаху</i>	<i>ведяху</i>	<i>можаху</i>	<i>бяху</i>

Двоїна

1-ша ос.	<i>писаховѣ</i>	<i>ведяховѣ</i>	<i>можаховѣ</i>	<i>бяховѣ</i>
2-га ос.	<i>писаста</i>	<i>ведяста</i>	<i>можаста</i>	<i>бяста</i>
3-тя ос.	<i>писаста</i>	<i>ведяста</i>	<i>можаста</i>	<i>бяста</i>

3. Форма перфекту. Перфект - це аналітична форма минулого часу, яка позначала минулу подію, наслідки якої можна спостерігати в теперішньому часі. Сам перфект не є минулим часом. як таким, перфект, це поєднання минулого та теперішнього часів. Перфект у давньоруській мові мав такий вигляд:

Однина

1-ша ос.	<i>неслѣ</i> (<i>несло, несла</i>)	<i>ієсмь</i>	<i>хвалилѣ</i> (<i>хвалило, хвалила</i>)	<i>ієсмь</i>
2-га ос.	»	»	»	»
3-тя ос.	»	»	»	»

Множина

1-ша ос.	<i>несли</i> (<i>несла, неслы</i>)	<i>ієсмь</i>	<i>хвалили</i> (<i>хвалила, хвалилы</i>)	<i>ієсмь</i>
2-га ос.	»	»	»	»
3-тя ос.	»	»	»	»

Двоїна

1-ша ос.	<i>несла</i> (<i>неслѣ, неслѣ</i>)	<i>ієсѣ</i>	<i>хвалила</i> (<i>хвалилѣ, хвалилѣ</i>)	<i>ієсѣ</i>
2—3-тя ос.	»	»	»	»

4. Форма плюсквамперфекту. Плюсквамперфект - це, так як і форма перфекту, аналітична форма минулого часу, але, на відміну від перфекту, відображає дію, яка відбулася в минулому перед іншою минулою дією. Особливістю утворення плюсквамперфекту, як і перфекту, є використання дієслова (бути). Вигляд плюсквамперфект мав такі:

О д н и н а

- 1-ша ос. *писалъ, -о, -а бяхъ*
2-га ос. *писалъ, -о, -а бяхше*
3-тя ос. *писалъ, -о, -а бяхше (-ть)*

М н о ж и н а

- 1-ша ос. *писали, -а, -ы бяхомъ*
2-га ос. *писали, -а, -ы бяхсте*
3-тя ос. *писали, -а, -ы бяху (-ть)*

Д в о ї н а

- 1-ша ос. *писала, -ѣ, -ѣ бяховѣ*
2-га ос. *писала, -ѣ, -ѣ бяхста*
3-тя ос. *писала, -ѣ, -ѣ бяхста*

В українських пам'ятках писемності періоду 14—15 ст. форм імперфекта вже не зустрічаються. Лише іноді їх можна знайти в пам'ятках церковно-релігійного змісту, але це не є фактом вживання плюсквамперфекту в розмовній мові. З часом аорист та імперфект зникають і основним засобом для вираження минулого часу стає перфект. Але з часом змінився і перфект, внаслідок чого з аналітичної форми він перетворився на просту, втративши допоміжне дієслово. Із старої форми перфекту залишається лише один дієприкметник, який бере на себе функції дієслівних форм. Дієслова минулого часу (сучасні) змінюються лише за родом і числом і не мають особових закінчень лише через те, що пішли від попередніх дієприкметників, які не мали категорії особи. Деякі старі форми перфекту можна зустріти сьогодні в певних західних українських говорах: ходивем, ходивесь, ходилам і т.д. У цих формах відбулося певне злиття складних форм (*ходив есм → ходивем*). А ті форми плюсквамперфекту, що зустрічаються в українській мові є справжнім нащадком давньоруської форми: *я ходив був - я ходилъ былъ ѹсмь*.

2.5 Формування граматичної категорії майбутнього часу

Згідно з Крижанівською О. І. (2010), існувало три форми майбутнього часу у давньоруській мові: проста і дві складені.

Просту форму майбутнього часу утворювали від основи теперішнього часу доконаного виду: сьтворю, напишу, крикну. Особові форми простої форми майбутнього часу не відрізнялися від форм теперішнього часу (несу, несеши, несесть — теперішній час; принесу, принесеши, принесеть — майбутній час). Ці форми можна розрізнити за граматичним значенням виду і часу. На становлення майбутнього часу повпливала, значно, категорія виду. Так склалося, що простий майбутній час тісно пов'язаний з теперішнім часом. На початку становлення, коли протиставлення доконаного /недоконаного виду в дієсловах лише тільки намічалось, а префікси ще не використовувалися як засіб вираження доконаного виду, дієслівні основи теперішнього часу, незалежно від структурних особливостей, могли означати як дію теперішню, так і майбутню.

Перша складена форма утворювалася за допомогою допоміжних дієслів, таких, як, начати та имати, в особових формах теперішнього часу (у значенні майбутнього) з інфінітивом (хочю ити).

Перша складена форма майбутнього часу відмінювалася так:

О д н и н а

1-ша ос.	<i>начьну</i> (або <i>хочю, иму</i>)	<i>писати</i>
2-га ос.	<i>начьнеши</i> (<i>хочєши, имєши</i>)	»
3-тя ос.	<i>начьнеть</i> (<i>хочєть, имєть</i>)	»

М н о ж и н а

1-ша ос.	<i>начьнемъ</i> (або <i>хочемъ, имемъ</i>)	<i>писати</i>
2-га ос.	<i>начьнете</i> (<i>хочете, имете</i>)	»
3-тя ос.	<i>начьнуть</i> (<i>хочють, имуть</i>)	»

Д в о ї н а

1-ша ос.	<i>начьневѣ</i> (або <i>хочєвѣ, имєвѣ</i>)	<i>писати</i>
2-га ос.	<i>начьнета</i> (<i>хочєта, имєта</i>)	»
3-тя ос.	<i>начьнета</i> (<i>хочєта, имєта</i>)	»

Інфінітив у складі першої складеної форми виражав реальне значення відмінюваного дієслова, а допоміжне дієслово використовувалося для того, щоб вказати на час, коли відбувається дія або особу та число. Що привертає увагу, так це множність допоміжних дієслів, які могли входити до складу аналітичного майбутнього часу.

Наявність у давньоруській мові різних способів аналітичного майбутнього часу з різними дієсловами при інфінітиві, дала можливість деякого відбору. Під час цього відбору на наступних етапах розвитку складеної форми майбутнього часу з'являються нові особливості в кожній із східнослов'янських мов. Наприклад, в українській мові починає вживатися, допоміжне дієслово, в складеному майбутньому (з інфінітивом) дієслово буду, яке з часом витісняє успадковані від давньоруської мови дієслова хочю, начьну, стану. Головна перевага вживання часу з формою буду + інфінітив, пояснюється тим, що дієслово буду означає спеціальний майбутній час. При утворенні форми буду + інфінітив завершилося утворення аналітичної форми вираження майбутнього часу.

В українській мові на основі давньоруської аналітичної форми було сформовано ще одну форму майбутнього часу — синтетичну (йму читати - читатиму). З усіх наявних дієслів давньоруської мови, які використовувалися

для складеної форми майбутнього часу, найстійкішим було дієслово *иму* і його кореневі варіанти. В українській мові форма, така як, *иму читати* стала основою для утворення нової, синтетичної форми типу *читатиму*, але цей шлях не був швидким та простим.

Під час процесу зміни аналітичної форми в синтетичну (*иму знати* – *знатиму*) проявлялися різні фактори, такі як, семантичні, морфонологічні, синтаксичні. Тобто, змінився порядок слів у реченні, дієслово *иму* закріпилось у постпозиції. Складна форма майбутнього часу недоконаного виду (наприклад - *писатиму*) є однією з характерних рис української мови. Але навіть і сьогодні, в деяких південно-західних діалектах використовується аналітична форма – *му сидіти, меш писати*.

У давньоруській мові ще існувала друга складена форма для вираження майбутнього часу, утворювалася вона за допомогою дієприкметника минулого часу із закінченням на *-ль, -ло, -ла* та допоміжного дієслова *буду*:

О д н и н а		
1-ша ос.	<i>буду</i>	<i>хвалилѣ (хвалило, хвалила)</i>
2-га ос.	<i>будеши(-шь)</i>	» » »
3-тя ос.	<i>будеть</i>	» » »
М н о ж и н а		
1-ша ос.	<i>будемъ (-мо)</i>	<i>хвалили (хвалила, хвалилы)</i>
2-га ос.	<i>будете</i>	» » »
3-тя ос.	<i>будуть</i>	» » »
Д в о ї н а		
1-ша ос.	<i>будеѣ</i>	<i>хвалила (хвалилѣ, хвалилѣ)</i>
2-га ос.	<i>будета</i>	» » »
3-тя ос.	<i>будета</i>	» » »

Використовувалася ця форма для позначення дії в майбутньому, яка сталася раніше від іншої майбутньої дії. І використовувалася ця форма в підрядних реченнях, виражаючи відносний час. У сучасній українській мові, вищерозглянута форма майбутнього часу, вже не використовується, але іноді зустрічається у деяких південно-західних діалектах. Наприклад – *буду читав, будеш читала* і т.д.

Висновки до 2 розділу

Історія української мови (VI — середина XI ст. н. е.). Період формування праукраїнської мови розпочався з появою в діалектах спільнослов'янської мови, поширених на територія сучасної центральної України по Дніпру та на заході від нього, які не були повністю спільні з суміжними слов'янськими діалектами. Українська мова як окрема виникла через накопичення таких рис. Фонологічні зміни під час розпаду спільнослов'янської мови призвели до зменшення кількості голосних з 20 у пізній спільнослов'янській мові до 9 у праукраїнській та збільшення приголосних з 15 до 30 або 31. Більшість із цих змін відбулася також і в інших слов'янських мовах. Всі діалекти відрізнялися істотними деталями, які відмежовували праукраїнські говірки від усіх суміжних. Коріння найдавніших діалектних особливостей сягає праукраїнської доби. У Руському літописі згадуються сім слов'янських племен, які населяли територію України: сіверяни, поляни, дуліби, деревляни, уличі, тиверці та білі хорвати. Невідомо, чи мало кожне плем'я свої діалектні особливості; однак є чітка різниця між поліськими говірками аж до Києва на півдні, з одного боку, та галицькими й подільськими — з іншого. Істотні відмінності між різними діалектами також формували граматичну категорію часу. Таким, чином, наприклад, утворився один зі способів вираження майбутнього часу в українській мові: иму писати – писатиму (в сучасному варіанті).

Розділ 3

3.1. Граматична категорія часу.

Граматичний час – це граматична категорія дієслова, яка є специфічним мовним відображенням об'єктивного часу. Вона слугує для часової локалізації події або стану, про які йдеться у реченні. За допомогою часу висловлюється одночасність, передування або наслідок події відносно моменту мовлення або ж якоїсь іншої точки відліку. Час може бути абсолютним (виражати час події відносно моменту, коли вимовляється речення) чи відносним (вказувати на час однієї події відносно іншої) (Л. П. Павленко. (2010)). Наприклад в українській мові виділяють три часи: минулий, теперішній та майбутній. Деякі мови не мають граматичного часу взагалі, наприклад, китайська.

Вид — граматична категорія дієслова, що вказує на те, «як проходить у часі або як розподіляється в часі» вказана дієсловом дія. На відміну від категорії часу, вид пов'язаний не з часовою локалізацією дії, а з тим, яким чином ця локалізація відбувається в часі (Л. П. Павленко. (2010)).

Наприклад в українській мові, як і в усіх слов'янських, розрізняють доконаний та недоконаний вид. Доконаний вид означає дію із вказівкою на її завершеність у минулому або в майбутньому, на її результативність, тобто дію, яка досягла своєї внутрішньої межі. В інших мовах для розрізнення видів можуть використовуватися різноманітні граматичні конструкції. До елементарних граматичних часів відносяться: минулий, теперішній та майбутній. Проте деякі мови мають й інші граматичні конструкції, що виражають час дії. І можуть не мати одного чи кількох базових часів, або ж мати додаткові часи.

Зазвичай час виражається певною дієслівною формою або через відмінювання дієслова, або через допоміжні конструкції. Наприклад, минулий час в англійській мові для більшості дієслів утворюється додаванням суфікса [-ed], для деяких інших – зміною кореневого голосного (to sing – sang, to drink – drank). Сучасна англійська мова має два граматичні часи: минулий та не-минулий, що об'єднує теперішній та майбутній. Самостійної форми для позначення майбутнього часу в англійській немає – залежно від контексту він виражається різними конструкціями або модальним дієсловом - will. Англійські дієслова також можуть виражати прогресивний (Continuous) або перфектний час (Perfect). У безлічі європейських мов є окрема форма для майбутнього часу в минулому – коли описувана дія відбулася в минулому, але є майбутньою відносно іншої події в минулому. Іншим різновидом відносного часу є перфект майбутнього часу – коли описувана дія відбудеться в майбутньому, але передус іншої майбутній події.

У сучасній нідерландській мові існує 5 загальних граматичних категорій часу. 1. Теперішній (onvoltooid tegenwoordige tijd) 2. Простий минулий час (onvoltooid verleden tijd) 3. Перфект (voltooid tegenwoordige tijd) 4. Передминулий час (voltooid verleden tijd) 5. Майбутній час (de toekomende tijd)

3.2. Теперішній час в нідерландській мові (onvoltooid tegenwoordige tijd - Presens)

В теперішньому часі слабкі і сильні дієслова відмінюються однотипно. Форми теперішнього часу складаються з дієслівного кореня і особистих закінчень (Arjen Frlorijn (2010)). Приклади:

Слабке дієслово maken (робити)		Сильне дієслово schrijven (писати)
ik	maak	schrijf
jij, u	maakt	schrijft
hij, zij, het	maakt	schrijft
wij	maken	schrijven
jullie	maken, maakt	schrijven, schrijft
u	maakt	schrijft
zij	maken	schrijven

У другій особі множини з *jullie*, найчастіше вживається конструкція дієслова із закінченням [-en]. Закінчення з [-t] вважається застарілим. Також, якщо дієслівна основа закінчується на приголосний [-t], то у другій та третій особі однини та другій особі множини закінчення [-t] до основи не приєднується, наприклад: *zetten* – *jij (u) zet, hij (zij, het) zet*. Але, якщо дієслово закінчується на [-d], то до нього приєднується закінчення [-t]: *baden* – *hij, zij, het baadt*.

Відмінювання допоміжних дієслів в теперішньому часі

особа	hebben	zijn	Zullen (для майбутнього часу)	Worden (пасив)
Ik	heb	ben	zal	word
Jij, u	hebt	bent	zult(zal)	wordt
hij, zij, het	heeft	is	zal	wordt
Wij	hebben	zijn	zullen	worden
Jullie	hebben	zijn	zullen	worden
Zij	hebben	zijn	zullen	worden

Відмінювання модальних дієслів в теперішньому часі

Особа	Kunnen	Mogen	Willen	Moeten	Weten
Ik	Kan (kun)	Mag	Wil	Moet	Weet
Jij, u	Kunt, kan	Mag	Wilt	Moet	Weet
Hij, zij, het	kan	Mag	wilt	Moet	Weet
Wij	Kunnen	Mogen	Willen	Moeten	Weten
Jullie	Kunnen	Mogen	Willen	Moeten	Weten
Zij	Kunnen	Mogen	Willen	Moeten	Weten

Дивлячись на таблицю по відмінюванню модальних дієслів в теперішньому часі, можна побачити, що деякі модальні дієслова мають різні форми для певних осіб. Але зараз у нідерландській мові відбуваються процеси спрощення і у розмовній мові люди говорять, наприклад, замість *jullie kunt* (раніше) – *jullie kunnen* (зараз, форма інфінітиву). У другій особі однини допоміжних і модальних дієслів (в поєднанні з займенником **u** - ви і частково **jij** - ти) проникають і закріплюються паралельно зі старими формами нові, утворені за аналогією з формами третьої особи і частково першої особи:

- u heeft = u hebt

- u is = u bent

- jij, u zal = jij, u zult

- jij, u kan = jij, u kunt

- jij, u mag = jij, u mocht

- jij, u wil = jij, u wilt

Форма теперішнього часу вживається зазвичай для вираження дії, що відбувається в даний момент або протягом більш-менш тривалого часу (Arjen Frlorijn (2010)). *Het meisje speelt met een pop* – дівчинка грається з лялькою. Теперішній час вживається також для вираження постійних, тривалих або повторюваних дій, а також тривалого стану, що не прикріплений до певного часу. *De planeten draaien om de zon* – планети обертаються довкола сонця. Дуже часто, (особливо в розмовній мові) зазвичай у поєднанні з прислівниками часу або іншими словами і словосполученнями форма теперішнього часу вживається для позначення майбутнього. *Morgen vertrekken zij* – вони їдуть завтра. Теперішній час використовується також як стилістичний прийом, замість минулого часу в оповіданні (але, лише як стилістичний засіб з метою надання більшого забарвлення подіям, що мали місце в минулому). *Eergisteren ga ik langs de straat en daar ontmoet ik mijn oude kennis* – іду я позавчора по вулиці і зустрічаю свого старого знайомого.

Для вираження тривалої дії в теперішньому часі вживаються також поєднання інфінітива (з [te] або без [te]) з дієсловами: *staan* (стояти), *zitten* (сидіти), *liggen* (лежати), *blijven* (продовжувати) (Arjen Frlorijn (2010)). *Hij staat te praten* - Він (стоїть) розмовляє. *Wij zitten te lezen* - Ми (сидимо) читаємо. *Zij blijven werken* - Вони продовжують працювати.

3.3. Минулий час в нідерландській мові (onvoltooid verleden tijd – Imperfectum, voltooid tegenwoordige tijd - Perfectum, voltooid verleden tijd - Plusquamperfectum)

Для вираження минулого часу в нідерландській мові є три часові форми минулого часу: onvoltooid verleden tijd – Imperfectum (простий минулий час), voltooid tegenwoordige tijd - Perfectum, voltooid verleden tijd - Plusquamperfectum . (Arjen Frlorijn (2010))

- **onvoltooid verleden tijd – Imperfectum** – простий минулий час.

У формуванні форм простого минулого часу між слабкими і сильними дієсловами існує характерна відмінність. Дієслова в нідерландській мові можна класифікувати за двома основними принципами: семантико-синтаксичному (значення і функція дієслова в реченні) і морфологічному (тип відмінювання дієслова, тобто спосіб утворення його основних форм).

Семантико - синтаксична класифікація дієслів. За значенням і функціями дієслова в реченні розрізняються на: повнозначні, допоміжні, модальні і зв'язкові дієслова, особисті і безособові, перехідні і неперехідні дієслова. **Повнозначні дієслова (zelfstandige werkwoorden)** мають самостійне значення і становлять основну масу дієслів, що виступають у функції присудка. Вони висловлюють дію або стан предмета, наприклад: werken - працювати, slapen – спати. **Допоміжні дієслова (hulpwerkwoorden)** слугують для утворення часів і не тільки. Сюди відносяться дієслова hebben і zijn, що використовуються для утворення складних форм минулого часу (перфекта і плюскваперфекта). Zullen, який використовується для утворення майбутнього часу і worden, що вживається для утворення пасивного стану. Ці дієслова можуть виступати і в своєму самостійному значенні, тобто бути повнозначними. Наприклад: Ik heb gewerkt - Я працював (hebben - допоміжне дієслово). Ik heb geen tijd - У мене немає часу (hebben - повнозначне

дієслово). **Модальні дієслова (modale hulpwerkwoorden)** виконують допоміжну роль і висловлюють суб'єктивне ставлення мовця до дії або стану (можливість, припущення, бажання, зобов'язання і т.д.). Модальні дієслова нідерландської мови: kunnen - могли, mogen - могли, мати право, willen - хотіти, moeten – бути зобов'язаним, zullen – використовують про дію в майбутньому, яка більш за все відбудеться, laten - допускати, давати можливість. U zult het doen - Ви повинні це зробити (з наголосом на виконанні дії).

Морфологічна класифікація дієслів. За типом відмінювання в нідерландській мові розрізняють дієслова слабкі, сильні і дієслова особливого типу. **1. Слабкі дієслова (zwakke werkwoorden)** утворюють простий минулий час за допомогою суфіксів [-te] або [-de], а перфект за допомогою суфіксів [-t] або [-d]. Суфікси [-te] і [-t] приєднуються до дієслівних коренів, що закінчуються на глухі приголосні (p, t, k, f, s, ch), тоді як суфікси [-de] і [-d] приєднуються до дієслівних коренів, що закінчуються на дзвінкі приголосні (b, d, g, v, w, z, l, m, n, r) або на голосні. Наприклад: maken - maakte - gemaakt (робити), leggen - legde - gelegd (класти). Але є важливе правило, якщо корінь дієслова закінчується на [-t] або [-d], то в простому минулому часі ці приголосні подвоюються, а в перфекті навпаки, подвоєння не відбувається. Наприклад: zetten – zette – gezet (ставити). Також, якщо корінь дієслова закінчується на дзвінкі приголосні [v] або [z], то при утворенні простого минулого часу і перфекту ці звуки позначаються буквами [f] і [s], а перед [d] в перфекті змінюються на [f] і [s], наприклад: leven – leefde – geleefd. **2. Сильні дієслова (sterke werkwoorden)** утворюють простий минулий і перфектум шляхом чергування кореневого голосного дієслова (аблауту) і шляхом приєднання суфікса -en для утворення перфекту, наприклад: schrijven – schreef – geschreven.

За слабого типу відмінюється більшість дієслів і цей вид є продуктивним. До сильної дієвідміни відноситься 164 дієслова, число яких

залишається в основному незмінним. Всі сильні дієслова чергуються по виду аблаута, який відрізняється один від одного різними варіантами чергувань кореневих голосних. Розрізняють 7 рядів аблаутів:

- [ij] – [ee(e)] – [e :] - blijven – bleef – gebleven.
- [ie] – [oo(o)] – [o :] - schieten - schoot – geschoten . [ui] – [oo(o)] – [o :] - buigen - boog - gebogen .
- [i] – [o(o)] – [o] - drinken - dronk – gedronken . [e] - [ie(ie)] – [o] - werpen - wierp - geworpen . [e] – [o(o)] – [o] - treffen - trof – getroffen.
- [e :] – [a] – [a :] – [o :] - nemen - nam (мн. namen) – genomen.
- [e :] – [a] – [a :] – [e :] - geven - gaf (мн. gaven) – gegeven. [i] – [a] – [a :] – [e :] - liggen - lag (мн. lagen) – gelegen.
- [a :] – [oe(oe)] – [a :] - dragen - droeg (мн. droegen) – gedragen.
- [a :] – [ie(ie)] – [a :] - slapen - sliep (мн. sliepen) – geslapen. [a] – [ie(ie)] або [i(i)] – [a] - vallen - viel (мн. vielen) – gevallen. [o :] – [ie (ie)] – [o :] - lopen - liep (мн. liepen) – gelopen. [ou] – [ie(ie)] – [ou] - houden - hield (мн. hielden) – gehouden. [oe] – [ie(ie)] – [oe] - roepen - riep (мн. riepen) – geroepen.

Знаючи деякі особливості відмінювання дієслів в нідерландській мові, можна вивчати граматичну будову минулого часу.

Відмінювання дієслів у простому минулому часі

Особа	Слабкі дієслова		Сильні дієслова
	maken	horen	schrijven
Ik	maakte	hoorde	schreef
Jij, u	maakte	hoorde	schreef
Hij, zij, het	maakte	hoorde	schreef
Wij	maakten	hoorden	schreven
Jullie	maakten	hoorden	schreven
Zij	maakten	hoorden	schreven

Відмінювання допоміжних дієслів у простому минулому часі

Особа	Hebben	Zijn	Zullen	Worden
-------	--------	------	--------	--------

Ik	had	was	zou	werd
Jij, u	had	was	zou	werd
Hij, zij, het	had	was	zou	werd
Wij	hadden	waren	zouden	werden
Jullie	hadden	waren	zouden	werden
Zij	hadden	waren	zouden	werden

Відмінювання модальних дієслів у простому минулому часі

Особа	Kunnen	Mogen	Willen	Moeten	Weten
Ik	kon	mocht	wilde	moest	wist
Jij, u	kon	mocht	wilde	moest	wist
Hij, zij, het	kon	mocht	wilde	moest	wist
Wij	konden	mochten	wilden	moesten	wisten
Jullie	konden	mochten	wilden	moesten	wisten
Zij	konden	mochten	wilden	moesten	wisten

Коли вживається проста форма минулого часу? Форма простого минулого часу вживається зазвичай для вираження дії в минулому (в певний момент або протягом більш-менш тривалого часу), особливо в тих випадках, коли не підкреслюється його зв'язок із теперішнім часом. Наприклад: *Ik werd wakker* - Я прокинувся. Простий минулий час також використовується для вираження тривалих або повторюваних дій або тривалого стану, що відбувався в минулому. Наприклад: *Elke dag regende het* - Кожен день йшов дощ. Форма простого минулого часу використовується у оповіданнях і описах, часто із зазначенням на одночасність дій, які були в минулому або на безпосереднє передування однієї дії іншій в минулому, на їх послідовність. Наприклад: *Kitty's handen vielen slap in haar schoot, terwijl niemand op haar lette, schaduwde even een ontmoediging over haar gezichtje* - Руки Кетті мляво впали на коліна, і в ту мить, коли на неї ніхто не дивився, по її обличчю пробігла тінь смутку.

Voltooid tegenwoordige tijd – Perfectum. Перфект утворюється в нідерландській мові, як складна дієслівна форма у поєднання з допоміжними

дієсловами hebben або zijn в теперішньому часі та зміною форми дієслова. І головне пам'ятати, що при утворенні перфекту змінюється лише дієслово.

Відмінювання дієслів у перфекті

Особа	Maken		Blijven	
Ik	heb	gemaakt	ben	gebleven
Jij, u	hebt		bent	
Hij, zij, het	heeft		is	
Wij	hebben		zijn	
Jullie	hebben		zijn	
Zij	hebben		zijn	

Ряд дієслів: laten, zien, horen, helpen і деякі інші утворюють перфект в тих випадках, якщо вони стоять перед доповненням, вираженим інфінітивом (тобто утворюють частину складного присудка), шляхом поєднання допоміжного дієслова з формою інфінітива. Наприклад: 1. Wij hebben hem zien werken - Ми бачили, як він працює. 2. Ik heb haar horen zingen - Я чув, як вона співає. Модальні дієслова - kunnen, mogen, willen, moeten також, як правило, не відмінюють в перфекті, а використовують замість нього форму інфінітива в поєднанні з інфінітивом іншого дієслова, що виступає в ролі доповнення. Наприклад: 1. Ik heb niet kunnen spreken - Я не міг говорити. 2. Wij hebben moeten afwachten - Ми повинні були зачекати. 3. Zij heeft het willen doen - Вона хотіла зробити це.

Перед утворенням перфекту слід знати правила, щодо вживання різних дієслів з допоміжними дієсловами hebben та zijn. З допоміжним дієсловом hebben вживаються: 1. Безособові дієслова - Het heeft gesneeuwd (Йшов сніг). 2. Зворотні дієслова - Zij hebben **zich** er over verheugd (Вони зраділи цьому). 3. Модальні дієслова - Ik heb het niet willen zeggen (Я не хотів цього сказати). 4. Неперехідні дієслова, що виражають стан (staan, zitten, liggen, slapen та інші) - Hij heeft gisteren niet goed geslapen (Він вчора погано поспав). 5. Виняток становлять дієслова zijn і blijven, які вживаються з допоміжним дієсловом

zijn - U bent heel ziek geweest (Ви були дуже хворі). Zij is gezond gebleven (Вона залишилась здоровою).

З допоміжним дієсловом zijn вживаються: 1. Неперехідні дієслова, що позначають зміну стану - Zij is zangeres geworden (Вона стала співачкою). Hij is tien jaar geleden gestorven (Він помер десять років тому). 2. Неперехідні дієслова, що позначають рух, зміну місця - Hoe ben ik hier gekomen? (Як я сюди потрапив?). Zij is weggegaan (Вона пішла). Дієслова, що позначають рух у просторі, такі як, lopen, varen, reizen, rijden, wandelen, zwemmen, vliegen та інші, можуть вживатися і з допоміжним дієсловом hebben, якщо цей рух у просторі виражається, як тривалий, незакінчений, не спрямованим на певну мету, наприклад: Hij heeft de hele dag gelopen (gewandeld, gereden, gefietst, gezwommen, gesprongen) - Він цілий день ходив (гуляв, їздив верхи, катався на велосипеді, плавав, стрибав). АЛЕ, Zij is naar de andere oever gezwommen - Вона попливла на той берег. Hij is uit het raam gesprongen - Він вистрибнув з вікна.

Вживання перфекту. Перфект вживається в письмовій, та, особливо в розмовній мові (часто в діалогах) при констатації факту або при позначенні дії, скоєної в минулому, але пов'язаної з теперішнім. Наприклад: Wanneer bent u geboren? (Коли ви народилися?). Ik ben in het jaar 1910 geboren (Я народився в 1910 році). Wij zijn gisteren in de schouwburg geweest (Ми були вчора в театрі). Перфект, також вживається в тому ж значенні і для вираження послідовності в поєднанні з теперішнім або імперфектом, наприклад: Het ziekenhuis ligt in de stad waar ik vroeger gewoond heb ((Ця) лікарня знаходиться в місті, в якому я раніше жив). Ik heb u verteld dat ik ziek was (Я вам розповідав, що був хворий).

Voltooid verleden tijd – Plusquamperfectum. Плюсquamперфект є відносним часом і висловлює передування однієї дії іншій. Він позначає дію, що завершилося до початку іншої минулої дії, яка зазвичай позначається

простим минулим часом, наприклад: Nadat ik mijn ontbijt had gehad, ging ik naar het instituut (Після того як, я поснідав, я пішов до інституту).

Відмінювання дієслів у плюсквамперфекті

Особа	Maken		Blijven	
Ik	had	gemaakt	was	gebleven
Jij, u	had		was	
Hij, zij, het	had		was	
Wij	hadden		waren	
Jullie	hadden		waren	
Zij	hadden		waren	

Дуже рідко зустрічається плюсквамперфект у самотійному вживанні для вираження результативності або завершеності дії в минулому, наприклад: Hij was reeds lang uit deze stad vertrokken (Він уже давно виїхав з цього міста). Maar zij was naar Berlijn gegaan, om daar verder te studeren voor zang (Але вона поїхала до Берліна для того, щоб там продовжувати займатися співом).

3.4. Майбутній час в нідерландській мові.

Для вираження майбутнього часу в нідерландській мові є 4 способи, 2 для майбутнього і два для минулого (Arjen Frlorijn (2010)). Перший спосіб майбутнього утворюється за допомогою дієслова zullen та інфінітива, наприклад:

Особа	Maken		Blijven	
Ik	zal	maken	zal	blijven
Jij, u	zult		zult	
Hij, zij, het	zal		zal	
Wij	zullen		zullen	
Jullie	zullen		zullen	
Zij	zullen		zullen	

Використання 1 форми майбутнього. Перший спосіб утворення майбутнього часу вживається в абсолютній функції (частіше в писемній мові, ніж в розмовній) для позначення одноразової або багаторазової дії, яка повинна відбутися в майбутньому, наприклад: Ik zal steeds aan hem denken (Я завжди буду думати про нього). Також ця форма часто використовується для вираження вірогідності подій (часто з використанням допоміжного слова wel), наприклад: Hij zal wel bij mij komen (Він, ймовірно, прийде до мене). Друга форма майбутнього утворюється за допомогою того ж дієслова (zullen), але вже не з інфінітивом, а з дієсловом у минулому.

Особа	Maken	Blijven
-------	-------	---------

Ik	zal	gemaakt	zal	gebleven
Jij, u	zult	hebben	zult	hebben
Hij, zij, het	zal	gemaakt	zal	gebleven
Wij	zullen	hebben	zullen	hebben
Jullie	zullen		zullen	
Zij	zullen		zullen	

Цей спосіб вживається рідко, головним чином в письмовій формі літературної мови і є відносним часом. Він виражає передування в майбутньому і позначає майбутню дію, яка закінчиться до початку іншої дії в майбутньому. Остання виражається зазвичай теперішнім часом, наприклад: *Wanneer ik kom, zal hij het boek reeds gelezen hebben* (Коли я прийду, він уже прочитає (цю) книгу). Цей спосіб утворення майбутнього часто замінюється формою перфекта в поєднанні з формою теперішнього часу (в значенні майбутнього), наприклад: *Als ik het boek gelezen heb, kom ik bij u* (Коли (якщо) а прочитаю (цю) книгу, я прийду до вас). Також другий спосіб майбутнього часто використовують для припущень, які стосуються минулого, наприклад: *Hij zal het wel gedaan hebben* (Він, ймовірно, зробив це).

Майбутній в минулому часі (*verleden toekomstige tijd*). Перший спосіб утворення майбутнього в минулому утворюється з поєднання допоміжним дієсловом *zullen* у формі минулого часу і інфінітива. Другий спосіб утворення відрізняється тим, що замість інфінітиву вживається дієслово *hebben*, наприклад: 1. *Ik zou maken* .2. *Ik zou gemaakt hebben*. Майбутнє в минулому є відносним часом. Воно виражає майбутній час з точки зору минулого моменту і тому поєднується зазвичай з простим минулим часом (або перфектом) і вживається зазвичай у непрякій мові, причому другий спосіб утворення майбутнього в минулому вживається, коли дія вважається закінченою до настання іншої події в майбутньому, наприклад: 1. *Hij zei dat hij mij zou schrijven* (Він сказав, що буде писати (напише) мені). 2. *Zij zei dat*

zij zou komen nadat zij haar werk beëindigd zou hebben (Вона сказала, що прийде після того, як закінчить свою роботу). Форми майбутнього в минулому також дуже часто мають модальний відтінок і тісно пов'язані з омонімічними їм формами умовного способу, наприклад: Zou hij komen? ((Ви думаете) він прийде?). Hij zou vandaag vertrekken (Він повинен сьогодні поїхати). Hij zou vandaag vertrokken zijn (Він повинен був сьогодні поїхати). Взагалі для утворення майбутнього можна використовувати майже всі модальні дієслова, не тільки zullen.

3.5. Форма теперішнього часу в українській мові.

Форма теперішнього часу в українській мові є подібною до "Onvoltooid Tegenwoordige Tijd" в нідерландській мові.

Він танцює - Hij danst

В українській мові, у формі теперішнього часу всі дієслова відмінюються за особами. Ось чому до основи дієслова додаються різні особові закінчення. Дієслова поділяються на дві групи або так звані дієвідміни. Більшість дієслів теперішнього часу має закінчення -ати, -яти, тобто вони належать до першої дієвідміни. Ті інфінитивні форми, які закінчуються на -ити, -іти та -їти, належать до другої дієвідміни. Але є такі дієслова, які не підпорядковуються вищезгаданим правилам, такі слова є винятками (лежати, стояти - належать до другої дієвідміни) (Жовтобрюх М. А. (1965)).

Особа	1 дієвідміна		2 дієвідміна	
	читати	писати	стояти	учити
Я	читаю	пишу	стою	учу
Ти	читаєш	пишеш	стоїш	учиш
Він, вона, воно	читає	пише	стоїть	учить

Ми	читаємо	пишемо	стоїмо	учимо
Ви	читаєте	пишете	стоїте	учите
Вони	читають	пишуть	стоять	учать

Для прикладу, наведемо спосіб утворення першої дієвідміни. Для утворення теперішнього часу за допомогою слова знати, потрібно лише змінити закінчення -ти. Наприклад:

Особа	Приклад
я	знаю
ти	знаєш
він, вона, воно	знає
ми	знаємо
ви	знаєте
вони	знають

Такі слова, як мати, читати, співати, розуміти, говорити і т.д., відмінюються аналогічно слову знати. Але, знову ж таки, є слова винятки, такі як: пити та бити. Такі слова відмінюються дещо по-різному, за допомогою апострофа (п'ю, п'єш, п'є, п'ємо, п'єте, п'ють).

Українська мова не така проста, тому важливо завжди пам'ятати про винятки. Ще одним схожим прикладом труднощів під час дієвідмінювання дієслів, є відмінювання слів із закінченням на -вати. Ось наприклад слово готувати відмінюється наступним чином:

я	готую
---	--------------

ТИ	готує ш
ВІН,ВОНА,ВОНО	готує
МИ	готує мо
ВИ	готує те
ВОНИ	готує ть

Так само відмінюються і подібні дієслова: купувати, продавати, давати і т.д. Але іноді -ва є частиною основи слова і в даному випадку дієслово відмінюється без закінчення -ти (наприклад - відкривати та співати).

В інших дієсловах змінюється закінчення -ути, наприклад у слові повернути. У випадку із закінченням -ути ніяких складнощів немає.

Я	поверну
ТИ	поверне ш
ВІН,ВОНА,ВОНО	поверне
МИ	поверне мо
ВИ	поверне те
ВОНИ	поверну ть

Наступна категорія слів, з якими виникають труднощі при вивченні української мови є слова з голосними в закінченнях (Г-, З-, С-, К-, Т-).

Наприклад слово жити:

Я	живу
ТИ	живе ш
ВІН,ВОНА,ВОНО	живе
МИ	живе мо
ВИ	живе те
ВОНИ	живу ть

При відмінюванні даних слів потрібно пам'ятати правило зміни приголосних при відміні - г-ж, з-ж, с-ш, к-ч, т-ч, д. Наприклад - могли - могу і т.д.

Аналогічна кількість нюансів виникає і при відмінюванні дієслів у другій дієвідміні. Наприклад, в таких словах, як бачити та лежати змінюється закінчення -ати і -ити.

Я	бачу
ТИ	бачи ш
ВІН,ВОНА,ВОНО	бачи ть
МИ	бачемо
ВИ	бачите
ВОНИ	бача ть

Також, щоб отримати основу, від інфінітива відкидають закінчення -ити або -іти. Але в 1-й особі однини відбувається заміна приголосних у дієслові в основі слова. Наприклад, у слові ходити основа ход– (але ходж– у 1-й особі). Тому, потрібно пам'ятати наступне правило зміни приголосних - д-дж, т-ч, з-ж, с-ш, зд-ждж, ст-щ (їздити – їжджу, возити – вожу). Наприклад:

Я	ходжу
ТИ	ходи ш
ВІН,ВОНА,ВОНО	ходи ть
МИ	ходи мо
ВИ	ходи те
ВОНИ	ходи ть

Дієслова, основа яких закінчується на б, п, в, м, ф, мають додатковий приголосний (л) у 1-й особі однини та 3-й особі множини. Наприклад, у слові любити (люблю 1 особ.однин. та люблять 3 особ.множ.).

Форма теперішнього часу в українській мові може позначати не одне явище:

- Зображує дію, яка відбувається постійно, ця дія може бути не обмеженою часовими рамками.
- Зображує дію, яка оцінюється, як постійна або незмінна.
- Зображує дію, яка не має ніякого відношення до часових рамок

В українській мові форми теперішнього часу дуже часто вживаються з різними детермінантами, тобто різними прислівниками та прислівниковими сполученнями. Ці детермінанти виконують роль співвіднесення дії з моментом мовлення, наприклад: «Де стояв удень хутір, тепер чорніють самі скелі з мороку». Цікаво, що у випадку, коли часові детермінанти пов'язують дію до минулого чи майбутнього, тоді значення теперішнього часу зникає. Використання форм теперішнього часу у акті говоріння про минуле, надає їй нового відтінку. Також форма теперішнього часу часто вживається у значенні майбутнього і часто використовується з такими детермінантами, як тепер, зараз, вже і т.д. В такому випадку, виражається дія найближчого майбутнього.

3.6. Форма минулого часу в українській мові.

Форма минулого часу, власне кажучи, це форма дієслова, яка використовується для позначення того, що певна дія відбулася до моменту мовлення або ця дія завершилася в момент мовлення (Жовтобрюх М. А. (1965)). Іноді, в українській мові можна за допомогою форми минулого часу передавати майбутню дію, наприклад: Коротше кажучи, я поїхав (тобто поїду). В українській мові існує два способи вираження минулого часу: минулий і давноминулий. Простий минулий час буває доконаного і недоконаного виду. Проста форма минулого часу доконаного виду, в залежності від детермінантів, з якими вона вживається, (прислівників і т.д.) може використовуватися для передачі двох значень: перфектного та аористичного. Якщо результат дії стосується часу, коли йде мова про дію, тоді, форми минулого часу доконаного виду позначають, як факт дії в минулому, так і актуальність дії, її результату в момент мовлення. В даному випадку така форма минулого часу називається перфектом. В іншому випадку, коли форма минулого часу доконаного виду використовується для позначення дії, яка відбулася до моменту мовлення, то таку форму минулого часу називають аористичною.

В загальному, формами минулого часу недоконаного виду передаються переважно аористичні події. Наприклад, в складносурядних реченнях дієслова минулого часу недоконаного виду передають дії, які відбувалися паралельно одна одній: «Минала осінь, падало листя...». Якщо в цьому реченні замінити форми дієслів недоконаного виду на форми доконаного виду, то дієслова передаватимуть дії, які будуть виконані одна за одною, по черзі: минула осінь, опало листя... У формах давноминулого часу використовуються дієслова доконаного і недоконаного видів, частіше використовуються дієслова доконаного виду. Давноминулий час утворюється за допомогою дієслова бути. Так склалося, тому що, форма давноминулого часу використовується при порівнянні двох подій у

минулому: одна з яких сталася перед іншою. «Я дивився був цей фільм, та забув його сюжет». Відповідно, форма давноминулого часу використовується переважно в складних реченнях. Тобто, в першій частині речення використовується форма давноминулого часу, а в другій минулого.

Форми минулого часу утворюються за допомогою додавання певних суфіксів до основи дієслів.

- Чоловічий рід утворюється за допомогою суфікса -в або без, якщо основа закінчується на приголосний: їхав, читав, побіг. Голосні о, е в закритих складах чергуються з і: везти — віз.
- В інших випадках утворюється за допомогою суфікса -л- та закінчень -а, -о, -и: приїхала, приїхало, приїхали. Чергування голосних о, е в даних формах не відбувається: везти — везла, везло, везли.

Суфікс -ну- може випадати: мерзнути — мерз, але стукнути — стукнув. Дієслова минулого часу за особами не змінюються, а змінюються лише за родами і числами.

В українській мові є ще один спосіб утворення форми минулого часу за допомогою форм майбутнього часу доконаного виду. Такі утворення можуть використовуватися переносно, тобто позначаючи дії, які відбувалися повторювано в минулому, наприклад: «Було підуть хлопці та дівчата по селу, як пустять їх гуляти». Також, вживання дієслова у формі теперішнього часу в головній частині речення і дієслова у формі майбутнього часу доконаного виду у підрядній частині, є найпоширенішим способом, за допомогою якого виражається регулярна дія та її повторюваність у минулому, наприклад: «Як тільки весна настане, беруться люди за роботу». Також, використання форми майбутнього часу із сполучником (як), використовується для позначення раптової дії, позачасової, наприклад: «У нашому зоопарку з'явився тигр, та такий злий, що, бувало, як гаркне, так усі туристи лякалися».

3.7. Форма майбутнього часу в українській мові

В українській мові існує три форми утворення майбутнього часу: проста форма – піду, складна форма – йтиму, складена форма – буду йти.

Проста форма майбутнього часу утворюється від дієслів доконаного виду, за допомогою закінчень, які додаються до інфінітиву (піти – піду), за допомогою префіксів (несу – принесу) або використовуються безпрефіксні дієслова доконаного виду (стукну, гримну). Дієслова доконаного виду майбутнього часу змінюються подібно до дієслів теперішнього часу.

	Однина	Множина
1 особа	принесу	принесемо
2 особа	принесеш	принесете
3 особа	принесе	принесуть

На противагу простій формі майбутнього часу, складна форма і складена утворюються з дієслів, лише недоконаного виду, також не мають переносних значень, тобто, використовуються для позначення таких дій, які настають після моменту мовлення.

Складна форма майбутнього часу (синтетична форма) в українській мові утворюється шляхом додавання до інфінітиву дієслова закінчень -му, -меш, -ме, -мемо, ноді -мем, -мете та -муть. Історія формування сучасної форми даного майбутнього часу походить від особових форм архаїчного дієслова йму (имешь, иметь, ймемо, ймете, ймуть).

	Однина	Множина
--	--------	---------

1	йтиму	йтимемо
2	йтимеш	йтимете
3	йтиме	йтимуть

Складена форма майбутнього часу (аналітична форма) утворюється за допомогою допоміжного дієслова бути та інфінітиву недоконаного виду, який узгоджується з підметом. Утворюється шляхом додавання до інфінітиву дієслів недоконаного виду суфікса -м- та тих самих закінчень (-у, -о, -еш, -ете, -име, -уть), що й у теперішньому часі 1 дієвідміни.

Я	буду	їхати
Ти	будеш	їхати
він, вона, воно	буде	їхати
Ми	будемо	їхати
ви	будете	їхати
Вони	будуть	їхати

Як і в усіх дієсловах української мови, закінчення майбутнього часу дієслова «бути» змінюються залежно від того, хто виконує дію. Закінчення важливі і їх потрібно знати, оскільки підмет, коли це займенник, часто опускається і саме закінчення дієслова говорить нам про те, хто виконує дію.

3.8. Порівняльний аналіз граматичних категорій часу в нідерландській та українській мовах.

В основі граматичної категорії часу лежать уявлення, що постійно розвиваються, про час і простір, об'єктивно відображаючи реальний час і простір. Однак уявлення людини про простір і час відносні, тому граматичні форми часу також фіксують відносний характер цих уявлень.

Поняття моменту висловлювання трактується по-різному. Оскільки момент мови з логічної точки зору не обов'язково відноситься до теперішнього часу, були винесені пропозиції розглядати його як тривалий час, котрий може охопити логічну грань, що постійно рухається разом з дією і знаходить перспективу в майбутньому.

Існує думка, що момент промови як точка відліку та поділу об'єктивного часу на теперішнє, минуле і майбутнє не є достовірним критерієм, тому що суб'єктивно відображає певний об'єктивний час і тому не виступає як безпосередня, а опосередкована точка часу. Тобто, як об'єктивна точка суб'єктивного часу. І.Г. Кошева розподіл об'єктивного часу визначає не моментом мовлення, а станом предметів та їх зміною, вираженим через граматичний час, що передає відношення дії до періоду її проходження в часі. Для порівняльно-типологічних досліджень важливішим є те, що лежить в основі розмежування часових відносин, сам факт розмежування та виділення у всіх порівнюваних мовах тричленної опозиції сьогодення: минуле, майбутнє та теперішнє. Водночас слід зазначити, що між українською та, наприклад, російською мовами, з одного боку, та нідерландською, з іншого, існують суттєві відмінності у висловленні часових відносин.

В українській та нідерландській мові граматична категорія часу представлена трьохчленною опозицією, наприклад: нід. - *zit* (сидить), *zal*

zitten (сидітиме), zat (сидів). В українській та нідерландській мовах граматична категорія часу тісно пов'язана з категорією особи.

1. Граматична категорія теперішнього часу

Граматична категорія теперішнього часу в обох мовах використовується не лише для позначення моменту мовлення, як певної точки у часі, а як певний проміжок часу, що включає цей момент мовлення, наприклад: нід. - Een uur geleden was hij aan het rennen, en nu doet zijn been pijn - укр. - Годину тому він бігав, а тепер в нього болить нога. З семантичної точки зору в нідерландській мові виділяють такі форми теперішнього часу:

а) Показує динамічну ознаку суб'єкта: нід. De grote stad zit vol verderfelijke charmes, veel gevaarlijker dan de hoofdpersoon. – укр. - Велике місто сповнене згубних чар, набагато небезпечніших за головного героя.

б) Вказує на те, що дія часто повторюється: нід. Ze hebben altijd mensen nodig die weten hoe ze auto's moeten repareren. – укр. – Їм часто потрібні люди, які вміють лагодити автомобілі.

в) Вказує на ствердження певного факту: нід. Water kookt bij een temperatuur van 100 graden. – укр. – Вода кипить при температурі 100 градусів.

г) Іноді використовується для виділення конкретної дії, що відбувається в даний момент, але при умові загальної ситуації та контексту: нід. Hij wacht op een antwoord, zei ze. – укр. – Він чекає на відповідь, сказала вона.

При порівнянні української та нідерландської мов, спостерігається майже повна суміжність використання граматичної категорії теперішнього часу в згаданих вище ситуаціях. Крім того, спостерігається збіжність і при використанні форм теперішнього часу в значенні минулого часу. В таких ситуаціях, форми теперішнього часу вживаються з прислівниками та їх конструкціями. Використання форми теперішнього часу в таких ситуаціях можливе, лише тоді, коли чітко вимальовується план минулого, наприклад:

нід. Wanneer heldere zomerdagen voorbijgaan, is de stad gehuld in een donkergrijze mantel, waar ze de hele lange winter niet van zal scheiden. – укр. - Коли минають яскраві літні дні, місто загортається в темно-сірий плащ, від якого не розлучається всю довгу зиму.

В нідерландській мові форми «Onvoltooid Tegenwoordige Tijd» (аналог англ. Present Simple) використовуються для вираження або позначення дії в її розвитку в момент мовлення. Аналогом даної форми в українській мові є форми теперішнього часу дієслів недоконаного виду. Самі властивості дії, такі як, її тривалість та конкретність визначаються вже самим контекстом. Також форми «Onvoltooid Tegenwoordige Tijd» вживаються для вираження дії в майбутньому, аналогом в українській мові є також форми теперішнього часу (контекстуально-зумовлені).

Отже, під час практики міжмовної комунікації одна форма нідерландської мови має відповідну одну форму теперішнього часу в українській мові. Тобто, при переході з нідерландської мови на українську проблем не виникає, а от навпаки з української на нідерландську виникають певні труднощі. Теперішній час дієслів недоконаного виду може передаватися лише одним в нідерландській:

а) Onvoltooid Tegenwoordige Tijd (Present Simple) – укр. «Сім'я вечеря коло хати» - нід. «De familie dineert vlakbij het huis».

б) В нідерландській мові немає аналогу англійській формі Present Continuous, тому при перекладі можуть виникати проблеми при повному смислового перенесенні, наприклад: укр. «Понад Дніпром козак іде», нід. – «Een Kozak gaat over de Dnjepr», англ. – «A cossack is walking along the Dnieper».

в) Відповідні проблеми виникають при перекладі теперішнього тривалого часу: укр. – «Учень, що вже декілька раз намагається перервати вчителя», нід. – «Een student die meerdere keren heeft geprobeerd de leraar te

onderbreken», англ. – «A student who has been trying to interrupt the teacher several times».

Підсумовуючи про теперішній час, можна стверджувати, що які б не були умови, то у всіх випадках вибір граматичної форми при перекладі не диктується контекстом чи іншими чинниками, тому що в нідерландській мові існує лише один простий теперішній час.

2.Форми майбутнього часу

Ситуація із співвіднесенням граматичних категорій майбутнього часу в українській та нідерландській мовах набагато простіша. Як вже відомо, в нідерландській мові існує 3 способи вираження майбутнього часу: Onvoltooid Tegenwoordige Toekomende Tijd (аналог в англ. Future Simple), Voltooid Tegenwoordige Toekomende Tijd (аналог англ. Future Perfect) і Onvoltooid Tegenwoordige Tijd (аналог Present Simple).

Форми Onvoltooid Tegenwoordige Toekomende Tijd та Onvoltooid Tegenwoordige Tijd (аналог Present Simple) є аналогами простої форми майбутнього часу недоконаного виду в українській мові, наприклад: нід. «Ik geloof dat deze Italiaan hier op de hoek kolen verkoopt voor vijftwintig cent per bushel. Ik zal met hem handelen», укр. – «Мені здається, що той італієць, що на розі, продає вугілля по двадцять п'ять центів. Я купуватиму в нього». Але потрібно зазначити, що нід. «Onvoltooid Tegenwoordige Toekomende Tijd» є лише аналогом, тому що повністю не передає того значення, яке мовець мав під час того, коли говорив про дію. І мова йде лише про ті випадки, коли переклад відбувається з української на нідерландську. Наприклад: укр. – «Дивіться, що ми зробимо. Підемо до магазину і ви собі там виберете, що захочете», нід. – «Kijk wat we doen. Laten we naar de winkel gaan en daar kies je wat je wilt». В даному випадку «Kijk wat we doen...» є аналогом в укр. «Дивіться, що ми зробимо...», це стає зрозумілим лише з контексту, але якщо розглядати цей елемент окремо, то він перекладатиметься і матиме значення теперішнього часу, тобто «Дивіться, що ми робимо...». На противагу

нідерландському «Onvoltooid Tegenwoordige Toekomende Tijd», «Onvoltooid Tegenwoordige Tijd» не дуже відрізняється у використанні з українським теперішнім часом у формі майбутнього, наприклад: укр. – «Думаю, піду, в центр, – прокоментував він, підводячись», нід. – «Ik denk dat ik ga, in het centrum», merkte hij op terwijl hij opstond». В даному випадку можна побачити яскравий приклад використання теперішнього часу у формі майбутнього у мовах які протиставляються одна одній.

Форма «Voltooid Tegenwoordige Toekomende Tijd (аналог в англ. Future Perfect) використовується для позначення дії, яка завершилася в певний момент майбутнього часу, в українській мові еквівалентом даної форми є форми майбутнього часу дієслів доконаного виду і недоконаного. Наприклад, «Voltooid Tegenwoordige Toekomende Tijd» та майбутній час доконаного виду: укр. – «Сьогодні, коли я йшов сюди разом з шерифом, я був впевнений, що ніхто не дізнається про його життя, і воно пройде без сліду», нід. – «Vandaag, toen ik begon met het gezelschap van de sheriff, was ik een man die ervan overtuigd was dat zijn leven ongecommuniceerd en spoorloos voorbij zou zijn gegaan».

3. Минулий час.

Граматична форма минулого часу в українській та нідерландській мовах вказує на те, що дія відбулася або відбувалася до моменту мовлення. Окрім того, в цих мовах існують семантичні і структурні різновиди граматичних форм минулого часу. В нідерландській мові дія минулого часу може виражатися часовими формами Onvoltooid Verleden Tijd (Past Simple), Voltooid Tegenwoordige Tijd (Present Perfect) та Voltooid Verleden Tijd (Past Perfect). Voltooid Tegenwoordige Tijd (Present Perfect) використовується також для позначення дії минулого, хоча він формально відноситься до теперішнього часу.

Onvoltooid Verleden Tijd (Past Simple) належить у нідерландській мові до найчастіше вживаних часових форм. Форми простого минулого часу

належать до експресивно нейтральних форм і вживаються найчастіше при описі послідовних дій в минулому, через що їх іноді називають «оповідними». Наприклад, *Onvoltooid Verleden Tijd* та минулий час недоконаного виду: нід. – «*Deze ellendige details aten het hart van Carrie op. Ze maakten haar dagen zwart en bedroefden haar ziel*», укр. – «Ці жалюгідні подробиці їли серце Керрі. Вони чорнили її дні і журили її душу». *Onvoltooid Verleden Tijd* та минулий час доконаного виду: нід. – «*Hurstwood schreef haar op een ochtend en vroeg haar om hem te ontmoeten*», укр. – «Одного ранку Херствуд написав їй, прохаючи її зустрітися з ним». Із наведених вище прикладів, стає зрозуміло, що нідерландська форма *Onvoltooid Verleden Tijd* має чіткі аналоги в українській мові.

Граматична форма *Voltooid Verleden Tijd* (*Past Perfect*) означає дію, що відбувалася до певного моменту в минулому, і співвіднесена з цим моментом. В українській мові в залежності від семантики дієслова їм відповідають форми минулого часу дієслів доконаного і недоконаного видів. Наприклад, *Voltooid Verleden Tijd* та минулий час доконаного виду: нід. – «*Hansen was al naar bed gegaan voor de nacht*», укр. – «Хансен уже пішов спати». *Voltooid Verleden Tijd* та минулий час недоконаного виду: нід. – «*Mevrouw Hurstwood had nog nooit eerder om een heel seizoenkaart gevraagd, maar dit jaar deden bepaalde overwegingen haar besluiten een doos te kopen.*», укр. – «Раніше місіс Херствуд ніколи не просила цілий абонемент, але цього року певні міркування підказали їй, що вона повинна мати там власну ложу».

Висновки

Нідерландська мова доволі цікава та складна в певних аспектах. Оскільки це континентальна мова заходу Німеччини, у нідерландській мові досить складний порядок слів. Також нідерландська мова відома своєю властивістю поєднувати разом декілька слів, щоб сформувати неймовірно довгі слова. За своєю мовною специфікою нідерландська мова займає, як би проміжне положення між англійською та німецькою мовами. Система приголосних звуків, на відміну від німецького, зберегла глухі приголосні [p], [t], [k] (замість німецьких [pf], [z] або [f], [β], [ch]), а вокалізм характерний багатством дифтонгів. За своєю граматичною будовою нідерландська мова є в своїх основних рисах мовою аналітичного типу. Система відмінювання дуже бідна і в цьому відношенні схожа на англійську. Категорія роду знаходиться в процесі розпаду (відмінності між чоловічим і жіночим родом вже майже стерті). Дієслівна система зближується частково з німецькою, а іноді з англійською системою дієслів і характерна багатим розвитком тимчасових форм (переважно аналітичних). За своїм синтаксичними особливостями і способами словотворення нідерландська мова також більше схожа з німецькою мовою. Взагалі, за останнє століття граматики нідерландської мови значно спростилися. Іменники та прикметники зараз не змінюються, а змінні форми використовуються виключно для займенників. Особливістю нідерландської мови є той факт, що тут іменники та прикметники можуть бути або одного роду, або нейтрального. Це може викликати складнощі у студентів, для яких рідною мовою є мова романської групи (наприклад, іспанська або французька). Стандартна нідерландська мова, на мою думку це термін, для назви спільної мови у Бельгії та Нідерландів. Сучасне значення терміну позначає мову, якою спілкується населення Нідерландів та стосується виключно початку XVII століття, коли Нідерланди почали укріплювати культурні контакти та стали незалежними. У

попередніх століттях, а саме поняття нідерландська, носило загальний характер та стосувалося усіх германських мов. Сам процес становлення мови, як самостійної одиниці почався у XVI столітті. Місцем відліку став міський діалект, який використовували в Антверпені. Потім був перший переклад Біблії, що створив мову для передачі сакральних текстів, яку б могла зрозуміти більша частина населення. Перша форма нідерландського діалекту базується на міських діалектах Нідерландів, при цьому на розвиток мови значно впливали різні варіанти нижньосаксонських діалектів.

В українській мові категорія часу тісно пов'язана з категорією особи і виявляється через особові форми. Можна виділити такі граматичні форми часу: теперішній, минулий (давноминулий) і майбутній. Наказовий і умовний способи не мають часової диференціації. Різниця між лексичним і граматичним вираженням часу дещо подібна до різниці між лексичним і граматичним вираженням числа:

а) Лексично можна назвати будь-який певний момент або проміжок часу: століття, рік, день, хвилину. Граматичне значення «часу» є абстракцією лише від трьох конкретних часів: теперішнього, минулого та майбутнього.

б) Лексично проміжок часу називається безпосередньо (наприклад, у неділю). Граматична ознака часу опосередкована: це не час, який дієслово подібно до запитуваних називає, а дія, що відбулася до моменту мовлення.

в) Як завжди, граматичне значення «часу» відносне. Писати позначає «теперішню» дію, тому що воно контрастує з написав, що позначає «минулу» дію, і з писатиму, що називає «майбутню» дію. Написання не вказує на час дії, бо воно не має часових протиставлень. Могти має лише протилежність «минулого часу», тому воно не може стосуватися минулого, але може стосуватися теперішнього чи майбутнього. Співвідношення граматичної категорії часу пов'язане з проблемою абсолютного й відносного вживання часових граем. Тобто, певний час є абсолютним, якщо він показує час дії по відношенню до теперішнього моменту. Так є в українській мові: Він працює в школі. Він працював в школі. Він буде працювати в школі. Аналогічна

ситуація в нідерландській мові: Hij werkt op school. Hij werkte op school. Hij gaat op school werken.

Підсумовуючи, можна зробити такі висновки:

- Категорія виду в українській мові тісно пов'язана з категорією часу.
- Значення українських дієслів доконаного виду, у тих випадках, коли мова йде про дію, котра не співвіднесена з моментом часу або іншою дією, у нідерландській мові передається формами Onvoltooid Verleden Tijd, а у випадках такого співвіднесення – формами Voltooid Verleden Tijd.
- Іноді, в рідких випадках, значення префіксів українських дієслів передаються відповідними нідерландськими префіксованими дієсловами.
- Часові та просторові відношення українських дієслів доконаного виду можуть передаватися у нідерландській мові прийменниковими конструкціями.
- Категорія граматичної категорії часу та часової віднесеності належить до специфічних дієслівних категорій української мови і в деяких випадках не має прямих категоріальних відповідників у нідерландській мові. В цих випадках в нідерландській мові проблема вирішується описово на основі уточнюючих слів або способом узгодженості з іншими часовими формами.
- Форми майбутнього часу в нідерландській та українській мовах виражають дії, що відбуваються після моменту мовлення. В структурному плані в нідерландській мові є такі аналітичні форми, Onvoltooid Tegenwoordige Toekomende Tijd, та Voltooid Tegenwoordige Toekomende Tijd. В українській мові майбутній час виражається синтетичними і аналітичними формами.
- Форми минулого часу в нідерландській та українській мовах вказують, на те, що дія відбулася або відбувалася до моменту мовлення. Окрім того, в цих мовах існують, як семантичні так і структурні різновиди форм минулого часу.

- В українській мові утворюється минулий час за допомогою дієслів доконаного та недоконаного виду. Форми минулого часу доконаного виду використовуються для позначення одночасно і факту здійснення дії в минулому і актуальності результату в момент мовлення. В нідерландській мові їх аналогами виступають форми Onvoltooid Verleden Tijd, Voltooid Tegenwoordige Tijd та Voltooid Verleden Tijd.

SUMMARY

Dutch is a West Germanic language spoken by about 24 million people as a first language and 5 million people as a second language, constituting the majority of people in the Netherlands and Belgium (as one of three official languages). It is the third-most-widely spoken Germanic language, after its close relatives English and German. Outside the Low Countries, it is the native language of the majority of the population of Suriname where it also holds an official status, as it does in Aruba, Curaçao and Sint Maarten, which are constituent countries of the Kingdom of the Netherlands located in the Caribbean. Historical linguistic minorities on the verge of extinction remain in parts of France and Germany, and in Indonesia, while up to half a million native speakers may reside in the United States, Canada and Australia combined. The Cape Dutch dialects of Southern Africa have evolved into Afrikaans, a mutually intelligible daughter language which is spoken to some degree by at least 16 million people, mainly in South Africa and Namibia. Dutch is one of the closest relatives of both German and English and is colloquially said to be roughly in between" them. Dutch, like English, has not undergone the High German consonant shift, does not use Germanic umlaut as a grammatical marker, has largely abandoned the use of the subjunctive, and has levelled much of its morphology, including most of its case system. Features shared with German include the survival of two to three grammatical genders—albeit with few grammatical consequences—as well as the use of modal particles, final-obstruent devoicing, and a similar word order. Dutch vocabulary is mostly Germanic and incorporates slightly more Romance loans than German but far fewer than English. As with German, the vocabulary of Dutch also has strong similarities with the continental Scandinavian languages, but is not mutually intelligible in text or speech with any of them. Dutch is grammatically similar to German, such as in syntax and verb morphology . Grammatical cases have largely become limited to pronouns and many set phrases. Inflected forms of the articles are often grace

surnames and toponyms. Standard Dutch uses three genders across natural and grammatical genders but for most non-Belgian speakers, masculine and feminine have merged to form the common gender . The neuter remains distinct. This is similar to those of most Continental Scandinavian tongues. Less so than English, inflectional grammar has simplified. Dutch has four main verb types: weak verbs, strong verbs, irregular verbs and mixed verbs. Weak verbs are most numerous, constituting about 60% of all verbs. In these, the past tense and past participle are formed with a suffix. Strong verbs are the second most numerous verb group. This group is characterised by a vowel alternation of the stem in the past tense and perfect participle. Dutch distinguishes between 7 classes, comprising almost all strong verbs, with some internal variants. Dutch has many 'half strong verbs': these have a weak past tense and a strong participle or a strong past tense and a weak participle. As in English, the case system of Dutch and the subjunctive have largely fallen out of use, and the system has generalised the dative over the accusative case for certain pronouns (NL: me, je; EN: me, you; vs. DE: mich/mir, dich/dir). While standard Dutch has three grammatical genders, this has few consequences and the masculine and feminine gender are usually merged into a common gender in the Netherlands.

The present participle is always progressive in meaning, and indicates that something is performing the action as the subject. It is usually used as an attributive adjective, and inflects as such as well. It can also be used as an adverb, meaning "while ...ing". Either the uninflected or inflected form can be used, although the uninflected form is more common outside set phrases - *Al doende leert men.* (One learns while doing). Rarely, the present participle is used as a predicate, to indicate progressive actions as in English, such as *De bal was rollende.* ("The ball was rolling."). This is usually associated with a stilted or overly formal style. It is more usual to use *aan het* plus the infinitive.

As the national language of the Netherlands, Dutch is also spoken in a number of countries around the world like Belgium, Suriname, and the Dutch Antilles. Although the language used in the Netherlands is referred to by English

speakers as "Dutch," and the language used in Belgium is called "Flemish," they're actually the same language. Within the Netherlands, Dutch is often called Hollandish or Netherlandic. Just as English has grown and changed over the centuries, Dutch has also taken words from other languages, such as Hebrew and even French.

In the Ukrainian language, the category of time is closely related to the category of person and is revealed through personal forms. The following grammatical forms of time can be distinguished: present, past (long past) and future. Imperative and conditional methods do not have temporal differentiation. The difference between the lexical and grammatical expression of time is somewhat similar to the difference between the lexical and grammatical expression of number:

- Lexically, you can name any specific moment or period of time: century, year, day, minute. The grammatical meaning of "time" is an abstraction from only three concrete tenses: present, past, and future.
- Lexically, a period of time is called directly (for example, on Sunday). The grammatical sign of time is indirect: it is not the time that the verb names like the interrogatives, but the action that took place before the moment of speech.
- As always, the grammatical meaning of "time" is relative. To write refers to a "present" action because it contrasts with wrote, which refers to a "past" action, and to write, which refers to a "future" action. Writing does not indicate the time of the action, because it has no time contrasts. Could only have the opposite of "past tense", so it cannot refer to the past, but it can refer to the present or the future. Correlation of the grammatical category of time is related to the problem of absolute and relative use of time grams. That is, a certain time is absolute if it shows the time of action in relation to the present moment. This is how it is in Ukrainian: He works at school. He worked at school. He will work at school. A

similar situation in the Dutch language: Hij werkt op school. Hij werkte op school. Hij gaat op school werken.

In summary, the following conclusions can be drawn:

- The category of species in the Ukrainian language is closely related to the category of time.

- The meaning of Ukrainian verbs of the perfect form, in those cases when it is about an action that is not correlated with a moment of time or another action, in the Dutch language is conveyed by the forms Onvoltooid Verleden Tijd, and in cases of such correlation, by the forms Voltooid Verleden Tijd.

- Sometimes, in rare cases, the meanings of the prefixes of Ukrainian verbs are conveyed by the corresponding Dutch prefixed verbs.

- Temporal and spatial relations of Ukrainian perfect verbs can be expressed in Dutch by prepositional constructions.

- The category of the grammatical category of time and temporal reference belongs to the specific verb categories of the Ukrainian language and in some cases does not have direct categorical counterparts in the Dutch language. In these cases, in the Dutch language, the problem is solved descriptively on the basis of clarifying words or by means of consistency with other tense forms.

- Forms of the future tense in the Dutch and Ukrainian languages express actions that take place after the moment of speech. In structural terms, the Dutch language has the following analytical forms, Onvoltooid Tegenwoordige Toekomendi Tijd, and Voltooid Tegenwoordige Toekomendi Tijd. In the Ukrainian language, the future tense is expressed in synthetic and analytical forms.

- Forms of the past tense in Dutch and Ukrainian indicate that the action took place or was taking place before the moment of speech. In addition, these languages have both semantic and structural varieties of past tense forms.

- In the Ukrainian language, the past tense is formed with the help of perfect and imperfect verbs. Forms of the past perfect tense are used to indicate both the fact of the action in the past and the relevance of the result at the moment of

speech. In the Dutch language, their analogues are the forms Onvoltooid Verleden Tijd, Voltooid Tegenwoordige Tijd and Voltooid Verleden Tijd.

Список використаної літератури

1. Nicoline van der Sijs (2005). "De geschiedenis van het Nederlands in een notendop". Uitgeverij Bert Bakker Amsterdam.
2. <https://www.canonvannederland.nl/nl/romeinselimes>.
3. Boland H. , Michajlova I. (2005) «Goed zo! Deel». Учебник нидерландского языка. — Pegasus, 2005
4. Arjen Frlorijn (2010). De regels van het Nederlands.
5. D. M. Bakker en G. R.W. Dibbets, Den Bosch, (1977). Geschiedenis van de Nederlandse taalkunde.
6. Зеленецкий А. Л., Николай Кавасила, (2013) "Нидерландский язык". Электронна версія.
7. Миронов С.А. (1986) "История нидерландского литературного языка".
8. Миронов С.А. (1973) «Становление литературной нормы современного нидерландского языка».
9. Миронов С.А. (2001) «Нидерландский (голландский) язык». — Калуга: Издательский дом «Эйдос».
10. Дорошенко С. І., Дудик П. С. (1974) "Вступ до мовознавства".
11. Кузьменко Ю. К., (2011) "Ранні германці та їх сусіди": Лінгвістика, археологія, генетика. СПб.: Нестор-Історія.
12. Мейе А., (2010) "Основные особенности германской группы языков".

13. Кіндер Г., Хільгеман В., (2001) "Всесвітня історія": Пер. з нім. — К.:Знання-Прес.
14. Берков В. П. (2001). "Сучасні германські мови".
15. Жирмунський В. М. (1964) «Введення в порівняльно-історичне вивчення германських мов».
16. Прокош Е. (1954) "Порівняльна граматика германських мов". Пер. з англ. М.
17. Топорова Т. В. (2000) «Германські мови» / / «Німецькі та кельтські мови. Мови світу». М.: Academia.
18. Л.Е.Шишулиной, П.В.Осколкова, (2019) «Нидерланды и Бельгия: история, язык, идентичность / Восточноевропейская ассоциация нидерландистов»: Ключ-С.
19. Пушкова М. Н. (2009) «Нидерландский язык. Справочник по грамматике».
20. С. А. Миронова, (1987) «Нидерландско-русский словарь».
21. L. Masenko, V.Kubajchuk, O.Demskyj-Kulchytskyj. (2005) «The Ukrainian Language in the Twentieth Century: A History of Linguicide».
22. Jakobson R. Shifters, (1971) «Verbal Categories, and the Russian Verb». Selected Writing: Word and Language / ed. S. Rudy. —The Hague: Paris: Mouton.
23. Вихованець І. Р. (1988) «Частини мови в семантико-граматичному аспекті»: Наукова думка.
24. Вихованець І. Р. (2004) «Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови»: Пульсари.
25. Грищенко А. П. (2002). Сучасна українська літературна мова. Вища школа.

26. Жовтобрюх М. А. (1965) "Курс сучасної української літературної мови": Вид. Вища школа.
27. Залозний П. (1906) «Кортока граматики української мови».
28. Іл'їнський Г. А. (1916) «Праслов'янська граматики».
29. Коцовський В. (1904) «Методична граматики руської мови».
30. Курило О. (2007) Початкова граматики української мови.
31. Кучеренко І. К. (2003) «Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія».
32. Русанівський В. М. (1969) «Дієслово», Сучасна українська літературна мова. – К. : вид. - Наукова думка.
33. Смаль-стоцький С. (1914) «Граматики руської мови».
34. Haeseryn W., K. Romijn, G. Geerts, J. de Rooij, M.C. van den Toorn, (1997) "Algemene Nederlandse Spraakkunst".
35. Hertog den C. H. (1903) «Nederlandsche spraakkunst. Handleiding ten dienste van aanstaande (taal)onderwijzers» / Amsterdam : W. Versluys,. – 345 b.
36. Lambert ten Kate Hz. (2001) «Aenleiding tot de kennisse van het verhevene deel der Nederduitsche sprake»; [fotomechanische herdruk van uitgave 1723]. – Alphen aan den Rijn: Repro-Holland BV, 2001. – 345 b.
37. Toorn van den M. C., (1984) "Nederlandse grammatica": Wolters-Noordhoff – 457 b.
38. Vooy's de C. G. N., (1967) "Nederlandse spraakkunst": J.B. Wolters – 412 b.
39. Weiland P. (1805) «Nederduitsche spraakkunst»: Johannes Allart. – 215 b.
40. Бархударов Л.С. (1975) «Мова та переклад: питання загальної та часткової теорії перекладу». – М.: Просвіта. – 372 с.

41. Ярослав Радевич-Винницький (2020). "Історія української мови".
42. Ю. О. Жлуктенко, Т. А. Яворська, (1978) "Вступ до германського мовознавства").
43. Jelle Stegeman, (2021), "Grote geschiedenis van de Nederlandse taal".
44. M. Van Der Wal, (2004), "Geschiedenis van het Nederlands".
45. Жовтобрюх М.А. (1980) "Історична граматики української мови".
46. Крижанівська О. І. (2010) "Історія української мови. Історична фонетика. Історична граматики".
47. Русанівський В.М.; Тараненко О.О.; Зяблюк М.П.; Карпіловська Є.А.; Вихованець І.Р.; Гриценко П.Ю.; Єрмоленко С.Я.; Задунайська Л.М.; Клименко Н.Ф.; Мельничук О.С.; Німчук В. В., (2004), "Українська мова: Енциклопедія". 2-ге вид.
48. Л. П. Павленко. (2010) «Історична граматики української мови»: навч. посіб. для студ. вищ. навч. Закл.
49. M. de Vries, (1882-1998), «Woordenboek der Nederlandsche Taal».
50. A.A. Weijnen, (1974), «Het Algemeen Beschaafd Nederlands historisch beschouwd», Assen.
51. H. Niebaum, (1985), «Naar een taalgeschiedenis van Oostnederland».
52. W. de Haas & M. Trommelen, (1993), «Morfologisch handboek van het Nederlands; een overzicht van de woordvorming».
53. De Bijdragen van R. Willemys en J.A. van Leuvesteijn, (1997), «Geschiedenis van de Nederlandse taal», (onder redactie van M.C. van den Toorn en anderen), Amsterdam.
54. J. Heemskerk & W. Zonneveld, (2000), «Uitspraakwoordenboek».
55. A.A. Weijnen, (1996), «Nederlandse dialectkunde».
56. J.M. van der Horst & F.J. Marschall, (1989), «Korte geschiedenis van de Nederlandse taal», 4e druk 2000.

57. M.C. van den Toorn e.a., (1997), «Geschiedenis van de Nederlandse taal».
58. Guy Janssens & Ann Marynissen, (2003), «Het Nederlands vroeger en nu».
59. Ольга Заневич, (2015), «Українська мова XVI—XVII ст.: дієслово. Семантика, перехідність», Львів: Ін-т українозн. ім. І. Крип'якевича НАН України.
60. М. Мозер, (2011), «Причинки до історії української мови», за заг. ред. С. Вакуленка. — 3-тє вид., перегл. і поправл. — Вінниця: Нова книга.
61. Півторак Г. П.,(1993), «Українці: звідки ми і наша мова».
62. А. М. Поповський, (2018), «Південноукраїнські джерела в історії формування української літературної мови: монографія», видавництво Ліра.
63. Бевзенко С. П.,(1960), «Історична морфологія української мови (Нариси із словозміни та словотвору)».
64. Hopper, Paul J., ed. (1982). Tense–Aspect: Between Semantics and Pragmatics. Amsterdam: Benjamins.
65. Tedeschi, Philip; Zaenen, Anne, eds. (1981). Tense and Aspect (Syntax and Semantics 14). New York: Academic Press.